

OPATROVNICTVÍ V PRAXI

Projekt je realizován za finanční podpory statutárního města Brna

K vydání připravila: JUDr. Marcela Fryštenská

Jazyková korektura: Mgr. Marie Fišerová

Grafická úprava: Andrea Rossi

V roce 2020 vydala Liga vozíčkářů, z. ú.

OBSAH:

Úvod	4
1. Omezení svéprávnosti	5
Příklad č. 1 Kdy podat návrh na omezení svéprávnosti u dcery, které bude 18 let?	5
Příklad č. 2 Je možné, aby osoba duševně nemocná byla omezena ve svéprávnosti na celý život?	6
Příklad č. 3 Jak chránit syna, který má diagnostikovanou schizofrenii a utrácí peníze?	7
Příklad č. 4 U jakého soudu mám podat návrh na omezení svéprávnosti?	8
2. Opatrovník	9
Příklad č. 5 Kdo může být opatrovníkem? Kolik může mít opatrovanec opatrovníků?	9
Příklad č. 6 Jaké důkazy k prokázání o vhodnosti osoby navrhované jako opatrovník se soudu předkládají?	10
Příklad č. 7 Kdo je veřejným opatrovníkem?	10
Příklad č. 8 Co je předběžné prohlášení?	12
Příklad č. 9 Má opatrovník nárok na odměnu?	13
3. Rozsah omezení svéprávnosti a důkazy	14
Příklad č. 10 Co je třeba napsat do návrhu na omezení svéprávnosti?	14
Příklad č. 11 Je možné podat návrh na omezení svéprávnosti z důvodu závislosti na alkoholu a propadnutí hráčské vášni?	14
Případ č. 12 Co je třeba napsat do návrhu na omezení svéprávnosti?	15
Případ č. 13 Je třeba podat návrh na omezení svéprávnosti u osoby, která není schopna žádného právního jednání?	15
Případ č. 14 Je možné, aby osoba duševně zdravá a zdravotně postižená měla opatrovníka?	16
Případ č. 15 Jaké důkazy je třeba předložit soudu spolu s návrhem na omezení svéprávnosti?	16
Případ č. 16 Má soudce povinnost zhlédnout osobně osobu, o jejíž svéprávnosti rozhoduje?	17
Případ č. 17 Je třeba znovu vyhotovit znalecký posudek, když soud opětovně rozhoduje o omezení svéprávnosti?	17
Případ č. 18 Může osoba, o jejíž svéprávnosti soud rozhoduje odmítnout podrobit se znaleckému posouzení?	18
4. Smlouvy a další právní jednání opatrovance	19
Příklad č. 19 Může opatrovník za opatrovance uzavřít nájemní smlouvu?	19
Příklad č. 20 Kdy je třeba ustanovit opatrovanci kolizního opatrovníka?	19
Příklad č. 21 Je třeba v rámci řízení o schválení právního jednání (kupní smlouvy) předložit soudu kupní smlouvu podepsanou všemi smluvními stranami?	21
Příklad č. 22 Je třeba podat soudu nový návrh na schválení právního jednání (kupní smlouvy), když se změnila kupující strana?	21
Příklad č. 23 Jaké důkazy je třeba předložit soudu v řízení o schválení právního jednání za opatrovance, jedná-li se o kupní smlouvu na nemovitost?	22
Příklad č. 24 Musí soud schvalovat uzavření pracovní smlouvy za opatrovance?	22

5. Právní a protiprávní jednání opatrovance	23
Příklad č. 25 Jedná-li opatrovanec samostatně, ač nemohl jednat bez opatrovníka, je jeho jednání neplatné?	23
Příklad č. 26 Jedná-li opatrovanec samostatně, ač nemohl jednat bez opatrovníka, je jeho jednání neplatné?	24
Příklad č. 27 Jedná-li opatrovanec samostatně, ač nemohl jednat bez opatrovníka, je jeho jednání neplatné?	24
Příklad č. 28 Lze úspěšně namítnout u soudu neplatnost darovací smlouvy uzavřené osobou duševně nemocnou, která nerozuměla důsledkům darovací smlouvy, když není omezena ve svéprávnosti v den uzavření darovací smlouvy?	24
Příklad č. 29 Je pro posouzení platnosti smlouvy soudem podstatné, že duševně nemocná osoba nebyla v den podpisu smlouvy omezena ve svéprávnosti?	25
Příklad č. 30 Může organizace vyloučit smluvně svoji odpovědnost za škodu způsobenou osobou, nad kterou měla vykonávat dohled?	25
Příklad č. 31 Když osoba, nad kterou organizace vykonává dohled, způsobí škodu prokazatelně vinou zaměstnance organizace, kdo nese odpovědnost za vzniklou škodu? ...	26
6. Opatrovnická rada	27
Příklad č. 32 Proč iniciovat ustavení opatrovnické rady?	27
Příklad č. 33 Potřebuje opatrovník souhlas opatrovnické rady při uzavírání kupní smlouvy na nemovitost, kterou vlastní opatrovanec?	30
Příklad č. 34 Kolik členů musí mít opatrovnická rada?	30
Příklad č. 35 Může být členem opatrovnické rady i právnická osoba?	30
7. Dědictví a opatrovanci	31
Příklad č. 36 Může opatrovník určit v závěti, kdo se má po něm stát opatrovníkem opatrovance?	31
Příklad č. 37 V závěti chci vše odkázat své jediné dceři, která je omezena ve svéprávnosti a sama nemá způsobilost pořídit závět. Mohu v závěti určit, kdo má dědit po mé dceři, tj. určit dědice svému dědici?	32
Příklad č. 38 Mohu určit svému dědici náhradního dědice pro případ, že by nedědil?	32
Příklad č. 39 Jak můžeme zaopatřit schovanku, která je mentálně retardovaná?	33
Příklad č. 40 Může závět pořídit osoba omezená ve svéprávnosti?	34
Příklad č. 41 Bude po mně dědit moje družka, když nesepíšu závět?	35
Příklad č. 42 Patří do dědictví hodnota automobilu pořízeného synovi, který je omezen ve svéprávnosti, částečně z příspěvku a částečně z úspor matky?	35
Příklad č. 43 Lze syna vydědit proto, že je postižený a nemůže projevit o otce takový zájem, jaký by si rodič od potomka představoval?	36
Příklad č. 44 Je možné se vzdát dědictví ještě za života zůstavitele?	36
Příklad č. 45 Co je dědická smlouva?	37
8. Seznam literatury	38

Milí čtenáři,

tato příručka se věnuje tématu opatrovnictví a omezení svéprávnosti, kdy řada příkladů v ní uvedených byla inspirována skutečnými příběhy z vašich životů. Díky vám získáváme podněty formou dotazů a právě myšlenka, že by měly být sdíleny a předávány dalším, kteří se potýkají se stejnými či podobnými otázkami ať již v roli opatrovníků, opatrovanců či sociálních pracovníků, stála na počátku této příručky.

Záměrem je vás seznámit čtivou a srozumitelnou formou s právními normami o opatrovnictví a omezení svéprávnosti, které jsou obsaženy v občanském zákoníku č. 89/2012 Sb. a zákoně o zvláštních řízeních soudních č. 292/2013 Sb. V příručce se vám nabízí 45 případů ze života, na které navazuje právní teorie i praxe, doplněná o judikaturu českých soudů (soudní rozhodnutí) a vzory pro návrhy na omezení svéprávnosti, stanovení opatrovníka, čestné prohlášení, předběžné opatření, návrh na ustanovení kolizního opatrovníka, návrh na schválení právního jednání, které jsou zpracované v jednotlivých kapitolách, závěti, ustanovení opatrovnické rady atd.

V první kapitole se dozvíte, kdo může podat návrh na omezení svéprávnosti, ke kterému soudu se návrh podává a v kolika letech osoby duševně nemocné je možné návrh na omezení její svéprávnosti podat. Bude vám objasněn rozdíl mezi bydlištěm a místem trvalého pobytu ve vazbě na příslušnost soudu, který rozhoduje o omezení svéprávnosti.

Ve druhé kapitole si řekneme, kdo může být opatrovníkem, jaké důkazy soud požaduje pro zhodnocení, zda osoba navrhovaná do role opatrovníka je osobou vhodnou a vysvětlíme si praktické využití institutu předběžného prohlášení. Pozornost budeme věnovat i tématu veřejný opatrovník.

Ve třetí kapitole si povíme, na jak dlouhou dobu soud omezí svéprávnost posuzované osobě a v jakém rozsahu. Rovněž se dozvíte, co musí být obsaženo v návrhu na omezení svéprávnosti a jaké důkazy slouží soudu pro zjištění, zda posuzovaná osoba je či není duševně nemocná a zda je důvod pro omezení její svéprávnosti.

Ve čtvrté kapitole nás bude zajímat, jak má opatrovník postupovat, pokud chce za opatrovance uzavřít smlouvu (kupní, darovací, pracovní atd.) a kdy se opatrovník musí obrátit na soud s návrhem na schválení právního jednání za opatrovance. Vysvětlíme si, kdo je kolizní opatrovník a jaká je jeho role v řízení o schválení právního jednání za opatrovance.

Soud ve svém rozhodnutí o omezení svéprávnosti určí, jaká právní jednání posuzovaná osoba nemůže činit bez opatrovníka. Právní jednání, která nejsou v rozsudku soudu uvedena, konat může. Je otázkou, zda jednání, která opatrovanec učiní bez opatrovníka, přestože dle rozhodnutí soudu je sám činit nemůže, jsou jednání neplatná. Na tuto otázku se pokusíme odpovědět v kapitole páté. V této kapitole budeme rovněž hledat odpověď na otázku, zda osoby s omezenou svéprávností mají deliktní odpovědnost, resp. zda odpovídají za škodu způsobenou protiprávním jednáním.

V kapitole šesté si řekneme, za jakým účelem je možné ustavit opatrovnickou radu, kdo může být členem opatrovnické rady a jaké kroky je třeba učinit pro ustavení opatrovnické rady. Povíme si, jak o vzniku opatrovnické rady informovat soud. Na příkladech si uvedeme praktické využití opatrovnické rady.

V kapitole sedmé se seznámíme s otázkami dědictví v souvislosti s opatrovnictvím. Budou nás zajímat témata jako: kdo může dědit, jakým způsobem je možné dědit, zda osoba s omezenou svéprávností může pořídit závět, zda je možno určit dědice dědici, co nesmí v závěti chybět a jiné.

Pro ty z vás, kteří hledají odpověď na konkrétní otázku, může být nápomocný obsah. Je sepsaný tak, aby vám bylo jasné, jaké případy z praxe postavily základy, na kterých vysvětlují právní pravidla.

Jelikož platí pravidlo, že neznalost zákona neomlouvá, věřím, že četba této příručky vám, kterých se téma opatrovnictví týká, přispěje k rozšíření právního vědomí, ušetří zbytečné náklady a pomůže při hledání odpovědi na vaše životní situace.

1. OMEZENÍ SVÉPRÁVNOSTI

Kdy podat návrh na omezení svéprávnosti u dítěte, které má brzy oslavit 18. narozeniny?

Často se zákonní zástupci-rodice dítěte, které trpí duševní poruchou, jež není jen přechodného rázu, ptají, kdy mají podat návrh na omezení svéprávnosti a ustanovení opatrovníka. Ta nejdůležitější právní pravidla týkající se opatrovnictví a omezení svéprávnosti byste našli v zákoně č. 89/2012 Sb., občanský zákoník [ustanovení § 55-65 upravuje omezení svéprávnosti], [ustanovení § 61-65, § 436-440 a § 457-488 upravuje výkon opatrovnictví], a v zákoně č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních [ustanovení § 34-49]. Pravdou však je, že odpověď na tuto otázku by zákonní zástupci v právních pravidlech hledali marně.

Příklad č. 1: Chtěl bych vás poprosit o radu ohledně žádosti o omezení svéprávnosti naší dcery Elišky. Budu velice rád za jakoukoliv informaci od vás, protože jinde, hlavně na úřadech, se toho moc nedozvím, i když se vyptávám. Naše dcera Eliška je atypický autista se středně těžkou mentální retardací. Vůbec nemluví, ani nepoužívá žádný jiný způsob komunikace, neumí se podepsat a žije jen ve svém uzavřeném světě. Povinnou školní docházku ve speciální škole ukončila tento rok, sociální a zdravotní pojištění nyní za ni hradí stát a my čekáme na vyřízení invalidního důchodu pro invaliditu z mládí s platností k jejím 18. narozeninám dne 20. 12. 2020. V další školní docházce nepokračuje ani není vedena na úřadu práce. Chtěl jsem proto podat návrh na omezení svéprávnosti a ustanovení sebe opatrovníkem do jejích 18. narozenin. Na soudě mi dali formulář s žádostí a sdělili mi, že ji mám podat, až dcera dovrší 18 let. Dříve to prý nevyřídí, i když jsem měl proti tomu námitky. Vždyť přeci dovršením 18 let se dcera stane plně svéprávnou, a my rodiče už nebudeme mít žádné právo za ni nic vyřizovat, ani podávat podobné žádosti. Jak to mám řešit? Je to naše první zkušenost se soudem, tak abychom neudělali chybu.

Je pravda, že soud se nebude oním návrhem na omezení svéprávnosti zabývat dříve, než Eliška dosáhne 18 let, což je ona věková hranice, kdy se osoba dle českého právního řádu stává zletilou a zároveň plně svéprávnou. Je to okamžik v životě jedince důležitý, neboť od této chvíle vlastním právním jednáním může zakládat práva a brát na sebe povinnosti v plném rozsahu. Do té doby se řada právních jednání neobejde bez angažmá zákonného zástupce, tj. rodiče. Selským rozumem vybavený tazatel odhalil problematické meziobdobí ohraničené dnem 18. narozenin dcery a právní mocí rozhodnutí soudu o omezení svéprávnosti a ustanovení opatrovníka.

Soudy by měly právě z důvodů předestřených výše návrhy na omezení svéprávnosti řešit přednostně a jejich vyřízení by nemělo trvat déle než měsíc. Ale znáte to, praxe ne vždy vychází vstříc odůvodněným potřebám, a tak tato řízení trvají mnohdy měsíce a třeba i rok, což je často zdůvodňováno tím, že se čeká na vypracování znaleckého posudku, který je nezbytných důkazním prostředkem v řízení o omezení svéprávnosti. Už i mezi laickou veřejností prosáklo, že znalců je u nás méně než lanýžů v českém lese.

Do 18 let věku dítěte jej zastupují zákonní zástupci, což jsou zpravidla rodiče. Ti mohou za své dítě uzavřít smlouvu o poskytování sociálních služeb i zřídit účet, na který dítěti chodí peníze, jež zákonní zástupci spravují. Asi již tušíte, kam mířím. Rodičům Elišky doporučuji, aby v roli zákonných zástupců zřídili Elišce účet u banky, kam jí bude posílán invalidní důchod, případně uzavřeli smlouvu o sociálních službách, bude-li nějaké využívat, a zavázili, jaké další právní jednání mohou v roli zákonných zástupců učinit dříve, než ono kritické mezidobí nastane. Tyto smlouvy uzavřené před dosažením zletilosti Elišky nepozbývají totiž platnosti dnem dovršení jejích osmnáctých narozenin (pokud tak není výslovně ve smlouvách uvedeno, což nedoporučuji), ale běží dál. Lze se tak vyhnout řadě nepříjemných situací v onom období, kdy dcera, jež se neumí podepsat, obdrží invalidní důchod složenkou, rodiče, kteří se o ni starají, nemohou invalidní důchod za ni převzít, protože nejsou již zákonní zástupci, a dosud žádný z nich není opatrovníkem, protože soud ve věci dosud nevydal rozhodnutí.

Příklad č. 2: *Sestra byla před 25 lety zbavená svéprávnosti, její stav je dlouhodobě neměnný a nelze očekávat zlepšení. Trpí duševní poruchou, slabomyslností, nekomunikuje, neslyší atd. O sestru se starám 25 let. Nyní mi došel dopis, že pokud nedoložím nové rozhodnutí soudu, bude sestra považována od 01. 01. 2019 za svéprávnou. Chápu, že mnoho lidí bylo zbytečně zbaveno svéprávnosti, ale pokud je v posudcích znalců napsáno, že bude navždy de facto ročním dítětem, tak proč to měnit, běhat po soudech, je tak těžké najít někoho na hlídání atd. Asi se tedy má sestra stane od ledna zcela zdravou, svéprávnou osobou, pokud se rozhodnu rozhodnutí nedodat.*

Jakkoliv lidsky lze chápat dotaz tazatelky o nesouhlasu s postupem o omezení svéprávnosti u osob, kdy je zcela evidentní, že během celého života se jejich stav nezmění a zůstanou osobami s omezenou svéprávností, nová právní úprava, tj. občanský zákoník č. 89/20012 Sb., která nabyla právní účinnosti v roce 2014, z důvodu zvýšené ochrany osob s omezenou svéprávností, neumožňuje soudům dnes již vydat rozhodnutí, ve kterém by konstatovaly, že dotyčná osoba je ve svéprávnosti omezena na dobu neurčitou či na celý svůj život.

Ustanovení § 59 občanského zákoníku zrcadlí rozhodovací praxi českých soudů, podle níž omezení svéprávnosti (dříve způsobilosti) může trvat pouze nezbytně nutnou dobu, dokud existují důvody, které vedly k omezení nebo zbavení způsobilosti k právním úkonům (NS 30 Cdo 4582/2008). Tento imperativ zajišťují oprávnění soudu změnit rozhodnutí o způsobilosti (svéprávnosti) i bez návrhu, jakmile se změní okolnosti, které k němu vedly (ust. § 60 občanský zákoník), a povinnost soudu i bez návrhu zrušit rozsudek omezující svéprávnost, vyjde-li později najevo, že pro omezení nebyly podmínky.

Nyní nově přistupuje ještě další zajišťovací prostředek, kterým je časové omezení účinnosti rozsudku omezujícího svéprávnost dobou maximálně tří roků. Je-li zjevné, že se stav člověka v této době nezlepší, může soud svéprávnost omezit na dobu delší, nejdéle však na pět let. Pokud bylo zahájeno řízení o prodloužení doby omezení, právní účinky původního rozsudku se prodlužují maximálně o jeden rok. Tato doba nepřirůstá k původní tříleté době, ale počíná běžet okamžikem zahájení řízení.

Tříletá (pětiletá) doba omezení svéprávnosti začíná běžet od právní moci rozsudku o omezení svéprávnosti. Jejím uplynutím zanikají účinky rozsudku, avšak ex nunc, což mj. znamená, že veškeré právní jednání, které bylo do uplynutí doby skutečně jménem nesvéprávného opatrovníkem, zůstává nedotčeno. Osoba, o jejíž svéprávnosti soud dříve rozhodoval, se stává svéprávnou de jure, tj. podle práva.

Z výše uvedeného pro tazatelku tedy vyplývá, že by měla podat návrh na prodloužení doby omezení svéprávnosti u věcně a místně příslušného soudu, přičemž tato lhůta nebude prodloužena o více než 5 let. V případě tazatelky se v řízení o prodloužení doby omezení svéprávnosti nebude pořizovat nový znalecký posudek a řízení bude trvat kratší dobu než řízení o omezení svéprávnosti. Jakkoliv toto vnímají někteří opatrovníci jako zbytečně zatěžující právní pravidlo, je třeba je respektovat.

Kdo podává návrh na omezení svéprávnosti?

Nejste si jisti, zda můžete být navrhovatelem, tj. osobou, která je oprávněna podat k příslušnému soudu návrh na omezení svéprávnosti osoby? Navrhovatelem může být plně svéprávná fyzická osoba, tj. osoba starší 18 let. Zpravidla touto osobou bude rodič, manželka/manžel, registrovaný partner, sousedka, nebo jiné blízké osoby k osobě posuzované. Pokud jde o právní úpravu, můžete se dočíst, že návrh na zahájení řízení o omezení nebo vrácení svéprávnosti může podat též zdravotnické zařízení [ustanovení § 35 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních]. Rovněž jím může být právnická osoba a to nejen již zmíněné zdravotnické zařízení, ale i obec, domov seniorů či jiné subjekty. Navrhovatelem tedy nemusí být pouze osoba

v příbuzenském vztahu k posuzované osobě, ale každá osoba, která zná osobu, v jejímž zájmu je, aby jí byla svéprávnost omezena.

Příklad č. 3: Mám syna (38), kterému byla diagnostikována paranoidní schizofrenie. Byl 8 měsíců hospitalizován. Po návratu byl v pořádku, chodil do práce na 4 hodiny. Nemoc se mu v září tohoto roku vrátila. Syn začal být závislý na nakupování čehokoliv. Během tří měsíců utratil 100 000 Kč. Má v osobním vlastnictví byt, který jsem mu darovala předtím, než nemoc vypukla. Nyní mám strach, že byt prodá a zůstane na ulici. Poradte mi, jak mohu syna, který odmítá se se mnou stýkat, ochránit.

K omezení svéprávnosti lze přistoupit jen v zájmu člověka, jehož se týká, přitom soud musí zvážit, v jakém rozsahu není posuzovaný člověk schopen se o sebe sám postarat. Půjčky peněz a neuvážené nakládání s nimi v kombinaci s diagnózou syna tazatelky jsou signály, které by měly vést ke zvážení, zda není důvod pro podání návrhu na omezení svéprávnosti.

Návrh na omezení svéprávnosti může matka zletilého syna podat sama. Jelikož vztah mezi synem a matkou do značné míry vlivem jeho choroby doznal šrámů a trhlin, matka by nebyla ze strany syna jako opatrovník akceptována. Tato skutečnost však není překážkou v tom, aby matka podala návrh na omezení svéprávnosti a soud ustanovil opatrovníkem osobu jinou.

Co může opatrovník udělat pro to, aby zabránil opatrovanci v uzavření kupní smlouvy na byt?

Jestliže soud dospěje v řízení o omezení svéprávnosti k názoru, že zájmy posuzované osoby budou nejlépe chráněny, pokud omezí její svéprávnost mimo jiné tak, že nesmí uzavírat kupní smlouvy s plněním převyšujícím částku například 3000 Kč, pak kupní smlouvu, jejímž předmětem je byt, syn tazatelky platně uzavřít nemůže. Pokud začínáte mít dojem, že osoba s takto omezenou svéprávností již nemůže prodat byt ve svém vlastnictví, ledaže by svéprávnost opět nabyla, pak vás hned vyvedu z této domněnky.

Opatrovanec byt ve svém vlastnictví prodat může, kupní smlouvu za něj bude uzavírat a podepisovat opatrovník. Ten však má povinnost obrátit se na soud, aby rozhodl, zda uzavření kupní smlouvy na byt je v zájmu opatrovance. Pokud soud povolí uzavření kupní smlouvy, nic nebrání tomu, aby vlastnické právo k bytu nabyt nový vlastník. V případě, že by soud nepovolil uzavření kupní smlouvy, pak i kdyby nakrásně byla podepsaná všemi stranami smlouvy, platná by nebyla.

Pamatujte si, že uzavírání kupních smluv, jejichž předmětem je nemovitost, podléhá v případě opatrovance dohledu soudu [§ 483 OZ]. Opatrovník musí podat k soudu návrh na schválení kupní smlouvy. Teprve po vydání rozhodnutí soudem o schválení právního jednání může kupní smlouva nabýt platnosti a účinnosti a vlastnické právo nového vlastníka bytu může být zapsáno do katastru nemovitostí. Katastrální úřad vklad neprovede, pokud mu nebude předloženo pravomocné rozhodnutí soudu o schválení právního jednání (kupní smlouvy).

Kde podat návrh na omezení svéprávnosti?

Klíčem k volbě soudu, u kterého podáte návrh na omezení svéprávnosti, nejsou vaše osobní preference, nýbrž zákonem stanovené pravidlo, že totiž místně příslušným soudem je obecný soud posuzované osoby [§ 34 zákona o zvláštních řízeních soudních]. Že pořad nevíte, který soud to je? Neztrácejte náladu, rozhodně v tom nejste sami. Obecný soud fyzické osoby je soud, v jehož obvodu má tato osoba bydliště. Pokud si nyní myslíte, že jsem vám vnesla trochu toho světla do právní terminologie, tak to ještě poněkud zamotám, když vám řeknu, že v praxi dochází ne zřídka k záměně pojmu „bydliště“ a „trvalý pobyt“.

Bydliště je místo, které fyzická osoba považuje za svůj skutečný, pevný a stálý domov, do kterého se hodlá vrátit a kde nachází centrum svého zájmu. Změna pobytu dočasného charakteru (např. pobyt v nemocnici,

výkon trestu odnětí svobody, studium, sezonní práce atd.) nemění nic na tom, kde má fyzická osoba bydliště. Tento termín bydliště nelze zaměňovat s pojmem „trvalý pobyt“ podle zákona č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel, který je termínem správního práva a má ryze evidenční charakter [rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 04. 01. 2017, sp. zn. 30 Cdo 3379/2016]

Příklad č. 4: *Jsem matkou zletilé duševně nemocné dcery. S dcerou máme hlášeno trvalé bydliště v Brně. Před půl rokem jsem se s dcerou přestěhovala do Písku, kde žijeme v rodinném domě a přes pracovní týden je dcera v místním týdenním stacionáři. Rozhodla jsem se podat návrh na omezení svéprávnosti a ustanovení opatrovníka. Můžete mi poradit, ke kterému soudu mám návrh poslat? Nevím totiž, zda jej podat k Městskému soudu v Brně, kde má dcera trvalé bydliště, nebo k Okresnímu soudu v Písku.*

Rodinný dům tazatelky a její dcery je jejich novým domovem, který splňuje předpoklady pro označení bydliště, a proto je jeho adresa určující pro stanovení místně příslušného soudu, jímž je Okresní soud v Písku.

2. OPATROVNÍK

Kdo může být opatrovníkem? Co dělat v situaci, kdy posuzovaná osoba, tj. osoba, jejíž svéprávnost má být zkoumána soudem, nemá žádnou blízkou ani jinou osobu, která by se ujala role opatrovníka?

Litera zákona praví, že soud přihlédne při výběru opatrovníka k přání opatrovance, k jeho potřebám i k podnětům osob opatrovanci blízkých, sleduje jeho prospěch a dbá, aby výběrem opatrovníka nezaložil nedůvěru opatrovance k opatrovníkovi [ust. § 62 občanského zákoníku]. Dále se v zákoně dočtete, že soud jmenuje opatrovníkem osobu, kterou navrhl opatrovanec. Pokud žádnou osobu nenavrhl, nebo sice navrhl, ale tato osoba není způsobilá stát se opatrovníkem, jmenuje soud opatrovníkem zpravidla příbuzného nebo jinou osobu opatrovanci blízkou, která o něj osvědčí dlouhodobý a vážný zájem a schopnost projevovat jej i do budoucna. Není-li to možné, jmenuje soud opatrovníkem jinou osobu, která splňuje podmínky pro to, aby se stala opatrovníkem, anebo veřejného opatrovníka [ust. § 471 občanského zákoníku].

Příklad č. 5: Otec postižené dcery, která není z důvodu svého zdravotního omezení schopná samostatně jednat ani o běžných záležitostech (oblékání, přezouvání, hygiena) týkajících se její osoby uvažuje o podání návrhu na omezení její svéprávnosti a ustanovení opatrovníka. Dcera nerozlišuje hodnotu peněz a nemá pojem o běžných záležitostech v domácnosti. Většinu času dcera leží, osoby blízké poznává po hlase, nemluví. Oba rodiče mají s nezletilou hezký vztah. Rodiče nezletilé se nemohou dohodnout na tom, kdo bude opatrovníkem jejich dcery. O roli opatrovníka mají zájem oba. Jak tuto situaci řešit?

V první řadě soud zjišťuje přání a potřeby opatrovance [ust. § 62 a § 471 občanského zákoníku]. Pokud osoba, jejíž svéprávnost je posuzována, vyjevila přání, že chce, aby jejím opatrovníkem byla konkrétní osoba, a je-li to v zájmu opatrovance, soud tuto osobu opatrovníkem jmenuje. Stejně tak pokud posuzovaná osoba sdělí, že nechce, aby určitá osoba byla jejím opatrovníkem, musí soud k tomuto přání opatrovance přihlédnout. Jsou jistě případy, kdy soud nemůže jmenovat opatrovníkem osobu, kterou si přeje opatrovanec, protože v soudním řízení vyjde najevo, že taková osoba je pro opatrovance nevhodná. Například má vůči opatrovanci velké dluhy, nemá čistý trestní rejstřík, zdravotní stav této osoby to nedovoluje atd. Časté jsou rovněž případy, kdy posuzovaná osoba není schopna s ohledem na svůj zdravotní stav svoji vůli vůbec projevit.

Soud nejdříve zjišťuje, zda není vhodná osoba pro funkci opatrovníka v řadách příbuzných (rodič, manžel/ka, děti, sourozenci, neteř, synovec atd.) nebo jiná osoba opatrovanci blízká, která prokáže o opatrovance dlouhodobý a vážný zájem a schopnost projevovat tento zájem i do budoucna (někdo z blízkých přátel, soused). Pokud taková osoba není, jmenuje soud opatrovníkem takovou osobu, která splňuje podmínky pro to, aby se stala opatrovníkem (advokát atd.). V případě, že žádná taková vhodná osoba není, jmenuje soud opatrovníkem obec, kde má opatrovanec bydliště, anebo právnickou osobu, která je obcí plněním těchto úkolů pověřena. K veřejnému opatrovníkovi se ještě vrátíme později v této kapitole.

Na tomto místě je vhodné zmínit, že funkce opatrovníka je funkcí dobrovolnou, nikdo nemůže opatrovníka nutit k tomu, aby tuto zodpovědnou funkci vykonával, pokud nechce, a to ani soud. Jedinou výjimkou je opatrovník veřejný, což je ona obec, která funkci opatrovníka akceptovat musí, ať se jí to líbí nebo nelíbí [ust. § 471 odst. 3 občanského zákoníku].

Soud by měl důsledně zjišťovat, kdože to ten opatrovník je vlastně zač. Je to totiž právě soud, kdo za výběr osoby opatrovníka zodpovídá. Z podstaty věci vyplývá, že opatrovníkem musí být osoba zletilá, její zdravotní stav má být natolik dobrý, aby mohla vykonávat funkci opatrovníka řádně a v zájmu opatrovance, musí mít čistý trestní rejstřík, zajištěno vlastní bydlení (to neznamena, že by musela mít byt či dům v osobním vlastnictví), vztah mezi opatrovníkem a opatrovancem musí být založen na vzájemné důvěře, bydliště opatrovníka by mělo být v přiměřené vzdálenosti od bydliště opatrovance. Pokud jde o osobní kvality opatrovníka, měl by to být člověk vnímavý, inteligentní, obětavý, citlivý, empatický a ochotný spolupracovat.

Vraťme se ale zpět k našemu případu, kde zájem o roli opatrovníka projevili oba rodiče posuzované. Jak tedy tuto situaci řešit a mohou případně opatrovnickou roli zastávat oba současně? Zdánlivě jednoduchá otázka vyžaduje poněkud obsírnější odpověď. Opatrovníci mohou být skutečně dva a více [ust. § 464 občanského zákoníku]. Jsou to ovšem velmi výjimečné případy. Jeden má status opatrovníka osoby a druhý status opatrovníka spravujícího jmění opatrovance. Opatrovník osoby může být pouze jeden, zatímco opatrovníků spravujících jmění opatrovance může být více. Oba rodiče mohou být opatrovníky, totiž jeden bude opatrovníkem osoby a druhý bude opatrovníkem mít na starosti správu jmění opatrovance. Toto řešení spatřuji praktickým v případě, kdy jmění opatrovance je tvořeno nejen z invalidního důchodu a příspěvku na péči, ale i například výnosem z nemovitostí, cenných papírů, vlastnictví podílu v obchodní společnosti atd. Jinými slovy v situaci, kdy správa jmění opatrovance vyžaduje odborné znalosti, schopnosti, dovednosti. Více opatrovníků spravujících jmění opatrovance může být praktické například tam, kde jeden spravuje nemovitosti opatrovance a druhý má na starosti cenné papíry. Před soudem opatrovance zastupuje pouze opatrovník osoby, a to i když se záležitosti týkají spravování jmění.

Příklad č. 6: *Jaké důkazy musím soudu předložit za účelem prokázání, že jsem pro opatrovance vhodným opatrovníkem?*

Je třeba zaslat soudu kopii rodného listu navrhované osoby (pokud navrhovanou osobou není samotný rodič, kdy postačí rodný list posuzované osoby), výpis z rejstříku trestů, doklad o nejvyšším dosaženém vzdělání, lékařskou zprávu o aktuálním zdravotním stavu navrhované osoby, pracovní smlouvu či živnostenský list. Doporučuji rovněž zaslat dokument dokládající, že navrhovaná osoba má kde bydlet. Oním dokumentem bude nejspíše výpis z katastru nemovitostí (prokazující vlastnictví domu, bytu) nebo nájemní či podnájemní smlouva. Rozhodně nebude na škodu, když spolu s těmito dokumenty zašlete na soud čestné prohlášení osoby/osob, kteří onu navrhovanou osobu dobře znají, vědí, že je to osoba pro opatrovance vhodná a že její jmenování do funkce opatrovníka je v zájmu opatrovance. Je dobré mít na paměti, že velké dluhy navrhované osoby mohou představovat pro soud zásadní překážku z hlediska akceptace této osoby v roli opatrovníka, k jehož povinnosti patří mimo jiné i správa jmění opatrovance.

Takové čestné prohlášení může vypadat například takto: *Paní X, nar. 01. 01. 1960, trvale bytem Kladná 6, Brno, je moje neteř, znám ji od dětství a máme spolu velmi dobrý vztah. Co se týče jejího vztahu k mé sestře, posuzované, definuji ho jako celoživotně velmi blízký a oboustranně vřelý. Posuzovaná je její kmotrou a také byla svědkyní na svatbě. Paní X je s posuzovanou v trvalém kontaktu po celý život, pravidelně se navštěvovaly, posuzovaná se o ni vždy zajímala a věděla o všech jejích důležitých životních událostech a meznících. Velký zájem projevovala i o rodinný život paní X a jejího syna. Posuzovaná a její neteř, jsou k sobě vázané celoživotním poutem. Mám za to, že jmenování paní X do funkce opatrovníka je v zájmu posuzované.*

Návrh na jmenování rodiče posuzované do role opatrovníka může vypadat například takto: *Matka jako navrhovatelka zároveň soudu sděluje, že splňuje zákonné podmínky, aby byla jmenovaná soudem jako opatrovník posuzované, protože má s dcerou dobrý vztah a je to zejména ona, kdo se o dceru od jejího narození převážně stará. Jmenování navrhovatelky opatrovníkem bude dceři ku prospěchu a nevznikne zde nedůvěra k její osobě. Navrhovatelka prohlašuje, že je osobou svéprávnou a že její zájmy nejsou v rozporu se zájmy opatrovance. Otec posuzované s návrhem matky, aby byla jmenovaná opatrovníkem dcery, souhlasí.*

Příklad č. 7: *Pan L zjistil, že jeho bratr M podal návrh na omezení svéprávnosti jejich maminky a zároveň navrhuje sebe do funkce opatrovníka. Pro pana L je zcela neakceptovatelné, aby byl jmenován opatrovníkem jeho bratr. Hlavní důvod spatřuje v dluzích svého bratra a neschopnosti spravovat řádně a efektivně vlastní majetek. Pro pana M je nepřijatelný pan L v roli opatrovníka, neboť ten uzavřel s matkou darovací smlouvu, ve které matka darovala panu L rodinný dům a to v době, kdy již nebyla schopna posoudit následky svého jednání. Řízení o omezení svéprávnosti a jmenování opatrovníka je zatíženo spory mezi oběma bratry. Přitom úkolem soudu je, aby v řízení byly hájeny zájmy posuzované*

a ne „rozplétat“ spor mezi bratry o to, kdo z nich krade, jestli vůbec krade, a pokud oba, kdo víc. Pana L zajímá, jak má v této záležitosti dále postupovat.

Pro pana L je nepřijatelné, aby se opatrovníkem stal pan M. Pro pana M je neakceptovatelné, aby se opatrovníkem stal pan L. Jelikož ustanovení jednoho či druhého bratra opatrovníkem by s vysokou pravděpodobností spory mezi nimi jen prohlubovalo, což by se jistě dotklo i zájmů posuzované, je vhodné najít jinou osobu, která by byla neutrální, akceptovatelná pro oba bratry, a jejíž jmenování opatrovníkem by bylo v zájmu opatrovance. Pokud některý z bratrů či oba navrhnou soudu jinou vhodnou osobu z řad příbuzných posuzované nebo osobu jí blízkou, přibere soud usnesením tuto osobu jako účastníka do řízení a předvolá ji k ústnímu jednání. Pokud žádná taková vhodná osoba, která by se mohla stát opatrovníkem, není, je nanejvýš pravděpodobné, že soud přibere jako účastníka do řízení obec, která by se mohla stát oním veřejným opatrovníkem.

Kdo může být veřejným opatrovníkem?

Veřejným opatrovníkem je obec, kde má opatrovanec bydliště, anebo právnická osoba zřízená touto obcí k plnění úkolů tohoto druhu [ust. 471 odst. 3 občanského zákoníku]. Obec je jmenována opatrovníkem až tehdy, pokud opatrovníkem nemůže být jmenován příbuzný nebo jiná fyzická osoba, která splňuje podmínky pro ustanovení opatrovníkem. Povinností soudu je zkoumat existenci vhodných osob z řad příbuzných nebo jiných osob. Obec tuto funkci vykonává v přenesené, a nikoliv samostatné působnosti.

Zde bych ráda upozornila na fakt, že je rozdíl mezi bydlištěm a trvalým pobytem. Bydliště je místo, kde se člověk trvale zdržuje, kde skutečně bydlí. Pojem trvalý pobyt má jen evidenční charakter, ačkoliv může jít

o stejnou adresu, tj. místo bydliště a místo trvalého pobytu jsou stejné. Soudy pojem bydliště definují tak, že je to místo, kde se dotyčná osoba zdržuje, má tam své společenské a sociální vazby, zároveň má úmysl se na tomto místě zdržovat trvale, chce v daném místě bydlet a svázat svůj život s tímto místem. Bydliště je místo, které člověk považuje za svůj skutečný, pevný a stálý domov, do kterého se hodlá vracet a kde se nachází i centrum jeho zájmů. Bydliště je zakotveno jako kritérium pro výběr veřejného opatrovníka z ryze praktických důvodů, neboť jím má být obec, k níž má opatrovanec nejbližší, a to nejen z hlediska vzdálenosti, ale i z hlediska ochrany svých zájmů a důvěry. Je úkolem soudu zjišťovat, kde má opatrovanec bydliště a zda ona obec je oprávněna funkci opatrovníka v rámci přenesené působnosti vykonávat.

Řekněme, že paní N je umístěna v domově důchodců v Písku. Vlastní dům v Krumlově, kde má hlášeno trvalé bydliště. V tomto domě již nebydlí, dům se pronajímá a nelze předpokládat, že by se zpět z domova důchodců vrátila. Bydlištěm paní N je Písek, zatímco trvalé bydliště má v Krumlově. Asi již tušíte, že veřejným opatrovníkem paní N, by se stala obec Písek, neboť člověk má bydliště v místě, kde se zdržuje s úmyslem žít tam trvale, s výhradou změny okolností. No a onen úmysl zjišťuje soud buď prohlášením opatrovance, nebo z okolností případu.

Je na místě se ptát, jak poznat, která obec má rozšířenou působnost, a může tedy funkci veřejného opatrovníka vykonávat, resp. je povinna tuto funkci vykonávat bez ohledu na svou personální a ekonomickou situaci. Odpověď byste našli v zákoně č. 314/2002 Sb., o stanovení obcí s pověřeným obecním úřadem, konkrétně v příloze k tomuto zákonu. Nejednou se obec bránila převzít funkci veřejného opatrovníka s odůvodněním, že opatrovanec nemá v obci hlášen trvalý pobyt. Vy už víte, že takové tvrzení by obci u soudu neprošlo. Pojem „bydliště“, jak jej používá ust. § 471 občanského zákoníku ve spojení s ust. § 80 občanského zákoníku, nelze zaměňovat s „trvalým pobytem“ podle zákona č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel.

Příklad č. 8: Pan K se u lékaře dozvěděl, že má Alzheimerovu chorobu. S ohledem na tuto diagnózu si chce uspořádat své záležitosti včas. Nejen že chce sepsat závět', zajímá ho rovněž, zda může určit, kdo má být jeho opatrovníkem a jak mají být spravovány jeho záležitosti za jeho života. Jak má pan K postupovat?

Dobrá zpráva je, že člověk, který očekává, že v budoucnu nebude způsobilý sám za sebe jednat, může dříve, než se tak stane, sdělit, jakým způsobem mají být jeho záležitosti spravovány, a rovněž může určit, kdo má být jeho opatrovníkem. Nic nebrání tomu, aby to sdělil ústně, ale znáte to, co je psáno, to je dáno, a proto doporučuji učinit písemně tzv. předběžné prohlášení [ust. § 38 občanského zákoníku]. Je totiž pojistkou, že v největší možné míře bude zajištěna vůle onoho člověka.

Řekněme, že pan K se rozhodl učinit předběžné prohlášení, ale zatím neví, jak má předběžné prohlášení vypadat, zda ho může sepsat sám, nebo se bude muset obrátit na profesionála z právního oboru. Předběžné prohlášení může učinit formou veřejné listiny, což neznamená nic jiného, než že pan K zajde za notářem, který mu předběžné prohlášení dle jeho přání sepiše. Výhodou takového postupu je nejen to, že prohlášení sepiše profesionál, který ví, jak na to, ale i fakt, že prohlášení je uloženo v elektronické podobě do neveřejného seznamu Notářské komory České republiky. Jakmile je zahájeno řízení o omezení svéprávnosti a řízení o ustanovení opatrovníka, soudce zjišťuje, zda posuzovaná osoba nepořídila předběžné prohlášení. Pokud by se pan K rozhodl pořídit předběžné prohlášení bez notáře, pak mu zákon tuto možnost dává, měl by však pamatovat na to, že na listině musí být datum vyhotovení a potvrzení dvou svědků. Osoba, která pořídila předběžné opatření, jej může kdykoliv změnit nebo i zrušit.

Pan K může v předběžném opatření uvést například následující: *„Přeji si, aby moje bytová jednotka č. 8, o velikosti 2+1 s příslušenstvím, o rozloze 56 m², v budově č. p. 20, zapsané na LV 3563 v katastru nemovitostí vedeném katastrálním úřadem pro Jihomoravský kraj, katastrální pracoviště Brno-město, katastrální území Ponava, byla pronajímána za cenu obvyklou v daném místě a čase a z výnosu z nájemného mi byla hrazena nadstandardní péče v zařízení X. Zároveň vyslovuji přání v tomto bytě bydlet co možná nejdéle.“*

Pan K může rovněž určit, kdo má spravovat jeho záležitosti v době, kdy se stane nezpůsobilým samostatně jednat. Text v předběžném opatření by mohl znít například takto: *„Správy mých nemovitých věcí se v okamžiku, kdy již nebudu schopen je spravovat sám (odkládací podmínka), ujme můj starší syn.“*

O splnění podmínky odkládací rozhoduje soud ve zvláštním řízení dle ust. § 31 a násl. zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních. Účastníky jsou pořizovatel a osoby jím povolány. Je třeba doložit lékařskou zprávu. Soud nechá vyhotovit znalecký posudek. Soud rozhoduje usnesením, byla-li splněna podmínka předpokládaná v předběžném prohlášení, že totiž pan K již není schopen samostatně spravovat své nemovité věci.

Jak jsme si řekli již výše, může pořizovatel určit, jak mají být spravovány jeho záležitosti a kdo je má spravovat, a současně určit, kdo má být jeho opatrovníkem. V takovém případě budou probíhat dvě řízení: řízení o určení, zda je splněna podmínka uvedená v předběžném prohlášení, a řízení o opatrovnictví. Obě tato řízení soud spojí ke společnému projednání, neboť to vyjde účastníky i soud levněji a soud je vázán principem hospodárnosti.

Pan K může v předběžném opatření uvést: *„Přeji si, aby se mým opatrovníkem stala moje dcera X, narozená 02. 10. 1960 a pro případ, že moje dcera navržená na prvním místě se nebude moci stát mít opatrovníkem, navrhuji jako náhradníka svého syna Y, narozeného 10. 05. 1965.“*

Možná si kladete otázku, zda soud může předběžné prohlášení změnit či dokonce zrušit. Ano může, ale pouze pokud by člověku, který prohlášení učinil, hrozila závažná újma. Například podle předběžného opatření by záležitosti měla spravovat osoba nedůvěryhodná nebo osoba, která se vůči pořizovateli chovala nevhodně. A jak se říká, příklady táhnou, pojďme si tedy pár takových situací, kdy by soud prohlášení změnil či zrušil, uvést.

Řekněme, že pan K svěřil správu svých nemovitých věcí své dceři s tím, že chce zůstat ve svém bytě, že tam chce dožít. Po určité době se ale stav pana K změní natolik k horšímu, že již nemůže bydlet sám a není v silách a možnostech jeho dcery mu zajistit potřebnou péči u něj doma. Soud v takovém případě může rozhodnout, že pan K bude umístěn do domova pro seniory.

Může se rovněž stát, že pořizovatel v předběžném prohlášení určí za správce svých záležitostí manželku, poté se s ní rozvede. Je vysoce pravděpodobné, že soud by v takovém případě bývalou manželku za správce neurčil. Záleželo by samozřejmě na posouzení dalších okolností onoho případu.

Jako další situaci, kdy by soud s vysokou pravděpodobností obsah předběžného prohlášení změnil, lze uvést tu, kdy se osoba povoláná ke správě majetku dostane do značně nepříznivé finanční situace.

Příklad č. 9: *Mám se stát opatrovníkem svého bratra. Bratr nemůže hospodařit s penězi (vše hned utratí). Důchod má zřejmě chodit na účet opatrovníka, který má s penězi nakládat. Vše je zatím u soudu, rozhodnutí nemám. Zajímá mne, zda má opatrovník nárok na odměnu za opatrovnictví nebo možnost odměnu dohodnout. Příspěvek na péči budoucímu opatrovanci nebyl přiznán, prý má potíže jen s hospodařením. Ve společné domácnosti s bratrem nežiji a ani v budoucnu žít nehodlám. Dále mě zajímá, zda by v případě mé smrti byla bratrovi ustanovena jako opatrovník obec.*

Opatrovnictví je primárně bezplatná činnost. Soud může stanovit úhradu nákladů opatrovnictví, ale pouze pokud opatrovník spravuje majetek opatrovance, a to spíše v méně běžných případech. Například pokud jen opatrovník zajišťuje přebírání důchodu, příspěvků (např. na bydlení, na péči) apod. a následně platí nájem (bydlení), vyřizuje pravidelné dávky (např. příspěvek na bydlení, dávky v hmotné nouzi, pokud na ně vzniká nárok), zajistí sociální službu, která bude vykonávat nákupy, nebo sám chodí nakupovat, jedná se o opatrovnictví v běžném rozsahu a náhrada nákladů nenáleží.

Rovněž opatrovník nemá nárok na náhradu nákladů nutných. Například když opatrovanec žije v jiném bytě (městě, sociální službě atd.) a opatrovník za ním občas jezdí, aby splnil svou zákonnou povinnost stýkat se s opatrovancem a jevit o něj skutečný zájem. I tyto náklady jdou na vrub opatrovníka.

Pokud opatrovník opatrovance vozí například k lékaři nebo na výlety, pak tato suma může jít na vrub opatrovance, pokud jde o běžný způsob řešení situace. Každý by se k doktorovi přepravoval, ale asi by řešil, zda si vezme taxi nebo pojedou veřejnými dopravními prostředky, případně si pořídí auto a bude si platit pojištění, opravy, pohonné hmoty. Nicméně i tyto náklady musí být hospodárné a platí se jen za opatrovance. Například jízdenku na vlak pro svoji osobu si nemůže opatrovník proplatit z opatrovancových prostředků.

Pokud dochází v rámci opatrovnictví k činnosti, kdy opatrovník spravuje a třeba i rozmnožuje majetek, pak lze soud požádat o úhradu. Například opatrovanec vlastní bytový dům, ve kterém je třeba zařizovat opravy, vybírat nájem, vést účetnictví atd. To je činnost rozšiřující běžné opatrovnictví, a proto by měl mít opatrovník nárok na odměnu.

K druhému dotazu lze říci, že pokud opatrovník zemře nebo ukončí opatrovnickou činnost, automaticky vstupuje obec do role opatrovníka, a to do doby, než se případně najde nový opatrovník, fyzická osoba. V případě, že se fyzická osoba, která by se stala opatrovníkem, nenajde, zůstává v roli opatrovníka obec. Ani obec si nemůže za činnost veřejného opatrovníka nárokovat odměnu z příjmů opatrovance.

3. ROZSAH OMEZENÍ SVÉPŘÁVNOSTI A DŮKAZY

V jakém rozsahu soud omezí svéprávnost člověku, který trpí duševní poruchou? Na jak dlouhou dobu může soud omezit člověku svéprávnost? Co má být uvedeno v návrhu na omezení svéprávnosti ve smyslu rozsahu omezení?

Jen soud může omezit svéprávnost člověka a to v rozsahu, v jakém tento člověk není pro duševní poruchu, která není jen přechodná, schopen právně jednat [ust. § 57 občanského zákoníku]. Právní jednání, které opatrovanec nemůže samostatně konat, uvede soud ve výroku rozsudku. Tento výčet právních jednání musí být úplný. Soud může svéprávnost omezit v souvislosti s určitou záležitostí na dobu nutnou pro její vyřízení nebo jinak na určitou dobu, nejdéle však na dobu 3 let. Je zde však jedna výjimka. Je-li zjevné, že se stav člověka v této době nezlepší, může soud svéprávnost omezit na dobu delší, nejdéle však na 5 let [ust. § 59 občanského zákoníku].

Příklad č. 10: *Dcera Natálie je od narození postižená a z důvodu svého zdravotního omezení není schopná samostatně jednat ani v běžných záležitostech (oblékání, přezouvání, hygiena). Nerozlišuje hodnotu peněz a nemá pojem o tom, co se děje v domácnosti. Většinu času dcera leží, osoby blízké poznává po hlase, nemluví. Vyžaduje celodenní péči, kterou od jejího narození zajišťují já. Zdravotní stav a schopnosti dcery se stabilizovaly. Její otec s návrhem na omezení svéprávnosti dcery souhlasí. Co je třeba napsat do návrhu na omezení svéprávnosti?*

Omezení svéprávnosti dcery je v jejím zájmu, neboť dceřin zdravotní stav je natolik závažný, že se nedokáže ani v běžných, tím spíše ostatních záležitostech o sebe postarat, její volní, rozumové, ovládací a rozpoznávací složky absentují, a tak bez omezení svéprávnosti a ustanovení opatrovníka by nemohly být zajištěny její základní životní potřeby a hrozila by jí závažná újma. Výčet právních jednání v návrhu na omezení svéprávnosti, které nemůže dcera tazatelky samostatně konat, by mohl vypadat následovně: Natálie není způsobilá samostatně

- nakládat s penězi a majetkovými hodnotami v žádné částce;
- uzavírat jakékoliv smlouvy s majetkovým předmětem v žádné částce;
- uzavírat smlouvy o poskytování sociálních služeb, nájemní smlouvy a smlouvy o ubytování;
- jednat s úřady zejména o přiznání dávek státní sociální podpory a sociální péče;
- jednat o přiznání důchodu a vyřizování dokladů;
- právně jednat ve věcech manželství a registrovaného partnerství;
- právně jednat ve věcech osvojení, výkonu rodičovské odpovědnosti včetně styků s nezletilým dítětem;
- právně jednat ve věcech otcovství;
- činit pořízení pro případ své smrti, a to v jakémkoliv rozsahu majetku;
- činit právní jednání směřující ke vzniku, změně a zániku pracovněprávního vztahu;
- vykonávat volební právo;
- činit rozhodnutí o poskytování zdravotních služeb;
- není schopna rozhodovat o zásahu do své duševní a tělesné integrity.

Příklad č. 11: *Manžel paní Kamily se stal chorobně závislý na hráčské vášni i na požívání alkoholických nápojů a k tomu si ještě půjčuje peníze, kde to jen jde. Paní Kamila se bojí, že je manžel přivede na mizinu. Neví, co má dělat.*

V tomto případě, pokud paní K nechce mít co do činění s věřiteli, exekutory a chce ze společného jmění manželů zachovat to, co ještě zachovat jde, doporučuji bez zbytečného odkladu, nejlépe ihned podat návrh na omezení svéprávnosti a ustanovení opatrovníka. Rozsah omezení svéprávnosti by mohl být formulován v návrhu třeba takto: Pan P je omezen ve svéprávnosti tak, že

- není způsobilý samostatně nakládat s finančními prostředky a majetkovými hodnotami nad 2 000 Kč měsíčně, uzavírat smlouvy, jejímž předmětem je majetek nad 2 000 Kč.

Příklad č. 12: *Paní Jana trpí závažným duševním onemocněním trvalého charakteru, a to paranoidní formou schizofrenie. Vedle duševní poruchy se u posuzované vyskytují i tělesné komplikace způsobené nezdravým životním stylem, konkrétně kouřením a nadměrnou konzumací potravin a kávy. Paní Jana není schopna se o sebe sama postarat, nezná hodnotu peněz, má tendenci k hromadění věcí. Mimo psychiatrické zařízení již více než 11 let nežila. Není schopna posoudit důsledky právního jednání majetkového i nemajetkového charakteru. Bez omezení svéprávnosti hrozí paní Janě závažná újma.*

V tomto případě návrh na omezení svéprávnosti paní Janě může být formulován takto: Posuzovaná není způsobilá samostatně

- nakládat s majetkem v hodnotě převyšující 500 Kč;
- nakládat s finančními prostředky ve výši přesahující 500 Kč týdně;
- uzavírat smlouvy o finančních produktech;
- uzavírat smlouvy o poskytování sociálních služeb;
- uzavírat kupní smlouvy s plněním převyšujícím částku 500 Kč;
- uzavírat darovací smlouvu s hodnotou větší než 500 Kč;
- právně jednat v pracovněprávních vztazích;
- rozhodovat o záležitostech svého zdravotního stavu;
- přijímat či odmítat zdravotní služby;
- podávat žádost o důchod, dávky státní sociální podpory, dávky pomoci v hmotné nouzi, dávky pro osoby se zdravotním postižením;
- podávat žádost o vydání občanského průkazu a cestovního dokladu;
- činit pořízení pro případ své smrti s majetkem převyšujícím hodnotu či částku 500 Kč;
- uzavírat manželství;
- vykonávat volební právo a být volen.

Příklad č. 13: *Paní Magda trpí duševní poruchou trvalého rázu, těžkou mentální retardací. Žije pouze v domově důchodců Liblín, není schopna se podepsat, velmi špatně mluví a není schopna žádného právního jednání. S ohledem na její zdravotní stav není obava, že bude aktivně právně jednat. Je třeba i takové osobě omezovat svéprávnost, když jí nehrozí žádná závažná újma, protože není schopna žádného právního jednání, kterým by si mohla závažnou újmu způsobit? Není v tomto případě omezení svéprávnosti nadbytečné ve smyslu ust. § 55 odst. 2 občanského zákoníku?*

V případě paní Magdy je tedy právní otázka, zda jí omezit svéprávnost, nebo je namístež jí svéprávnost „ponechat“ (je přeci zcela závislá na cizí pomoci a žádného právního jednání není schopna) a ustanovit jí opatrovníka dle § 469 odst. 1 občanského zákoníku. Na tuto otázku odpověděl Nejvyšší soud, když konstatoval, že omezení svéprávnosti u osob stížených nejtěžšími duševními poruchami je tak v jejich zájmu, a je splněn i další předpoklad, tj. že jim jinak hrozí závažná újma, neboť ta jim hrozí právě v důsledku neschopnosti právně jednat a postarat se o své záležitosti [rozhodnutí Nejvyššího soudu, sp. zn. 30 Cdo 5999/2016]. Ústavní soud se kriticky vyjádřil na adresu soudů, které chybně vykládají ustanovení § 55 odst. 2 občanského zákoníku, když u osoby, která je zjevně nesvéprávná, nemůže činit ani ta nejzákladnější jednání běžného života, aplikují opatrovnictví podle ustanovení § 465 občanského zákoníku, tj. bez omezení svéprávnosti. Rozhodnutí o omezení nebo o vrácení svéprávnosti přitom nelze podle Ústavního soudu založit bez dalšího na tom, že vzhledem k podmínkám, v nichž posuzovaný člověk žije v době, kdy soud o něm rozhoduje, mu žádná újma nehrozí (ani si ji nemůže způsobit), protože ani nemá příležitost činit závažná právní jednání. Nelze spoléhat na to, že člověk je v době rozhodování soudu umístěn v ústavní péči [Ústavní soud, sp. zn. II ÚS 2966/18]. Jinými slovy řečeno, v případě paní Magdy je třeba vedle ustanovení opatrovníka rovněž omezit její svéprávnost, a to v nejširším možném rozsahu.

Příklad č. 14: *Mám syna Tomáše, který je již zletilý. Je na invalidním vozíčku, má vážné zdravotní potíže, je ale duševně zcela zdravý. Vyřizování záležitostí na úřadech a správa jeho majetku mu činí potíže. Nevím, zda se v takovém případě, kdy můj syn není duševně nemocný, mohu stát jeho opatrovníkem.*

Pokud zdravotní stav působí člověku při správě jeho jmění nebo při hájení jeho práv obtíže, jmenuje soud na jeho návrh opatrovníka a určí rozsah působnosti opatrovníka. V tomto případě soud neomezuje svéprávnost, neboť důvodem pro ustanovení opatrovníka není duševní nemoc opatrovance. Opatrovník jedná zpravidla společně s opatrovancem. Pokud společné jednání není možné, například z důvodu zdravotních obtíží opatrovance, jedná opatrovník v souladu s vůlí opatrovance. Nelze-li vůli opatrovance zjistit, je třeba ji nahradit rozhodnutím soudu v řízení o zjištění vůle opatrovance zahájeném na návrh opatrovníka.

Řízení o jmenování opatrovníka (bez omezení svéprávnosti) soud zahájí na návrh syna Tomáše. V návrhu musí uvést, kdo má být opatrovníkem jmenován, tj. uvede svou matku. V návrhu musí být uvedeny důvody, pro které navrhopatel o jmenování opatrovníka žádá, tedy popis zdravotního stavu a způsob, jak mu brání při správě jeho jmění nebo hájení práv. V návrhu musí být uveden rozsah práv a povinností, které soud uloží opatrovníkovi [ust. § 469 občanského zákoníku].

Příklad č. 15: *Jaké důkazy je třeba předložit spolu s návrhem na omezení svéprávnosti? Je třeba předložit znalecký posudek? Navrhovatelka je dcerou B, která žije v domově pro seniory. Zdravotní stav posuzované je velmi špatný, je upoutána na lůžko z důvodu těžkého tělesného postižení, nemůže sama provádět hygienu, vzít si léky, otočit se, dojít si na toaletu, sama se najíst a napít. Nemůže vůbec chodit, vzít si mobil ze stolečku u lůžka a uskutečnit telefonický hovor. Posuzovaná potřebuje celodenní péči druhé osoby a je na ní zcela závislá. Navrhovatelka se domnívá, že navíc i pod vlivem léků je posuzovaná někdy dezorientovaná. Někdy má posuzovaná problém artikulovat, má opakovaně problémy se sluchem, proto řadu jí sdělených informací neslyší. Po psychické stránce je labilní, křehká, v některých záležitostech příliš důvěřivá, snadno manipulovatelná. Posuzovaná trpí častými stavy úzkosti, které jsou mírněny léky. Je v péči psychiatra. Z jeho vyjádření vyplynulo, že posuzovaná nemůže mít silnější léky proti úzkosti, neboť dostává opiáty na zmírnění silných bolestí pohybového aparátu. Ty způsobují, že posuzovaná je někdy zmatená, má poruchy paměti, chybně vnímá realitu nebo reaguje neadekvátně. Zdravotní stav posuzované se zhoršuje a postupně dochází k degradaci její osobnosti.*

U posuzované lze pozorovat výrazné snížení schopnosti posoudit faktické a právní následky svého jednání. Tento rok uzavřela nájemní smlouvu, ve které se zavázala přenechat nájemci svůj byt (2+1) k dočasnému užívání za 500 Kč nájemného měsíčně, které jí nájemce s vysokou pravděpodobností vůbec neplatí. Přitom dle současného stavu na trhu s nemovitostmi by svůj byt mohla pronajímat za 10 000 – 12 000 Kč. O několik dnů později nevěděla, co podepsala, čeho se dokument týkal. Není schopna se starat o své finanční prostředky, obzvláště ty, které má na bankovních účtech, vkladních knížkách, dále o penzijní pojištění, dividendy a přeplatky a vratky u různých subjektů. Rovněž není schopna nahlédnout do stolečku u lůžka v domově pro seniory a kontrolovat, zda se jí neztratily peníze či doklady. Posuzovaná není schopna dostatečně chránit své zájmy a svůj majetek, proto navrhovatelka má za to, že v situaci, kdy se její maminka nedokáže ani v běžných, a tím spíše ostatních záležitostech o sebe postarat, její volní, rozumová, ovládací a rozpoznávací složka je zřejmě i vlivem léků snížena, hrozila by posuzované osobě bez omezení svéprávnosti a ustanovení opatrovníka závažná újma.

Tazatelce lze doporučit, aby jako důkaz předložila lékařské vysvědčení o zdravotním stavu své maminky. Má to však jeden háček. O vydání lékařského vysvědčení může požádat pouze maminka navrhovatelky. Rovněž psychiatr, v jehož péči maminka je, může zprávu předat pouze mamince navrhovatelky. Z objektivních důvodů tedy nebude moci navrhovatelka předložit spolu s návrhem na omezení svéprávnosti lékařskou zprávu. Není

to však důvod pro špatnou náladu. Soudce není pouze pasivním příjemcem důkazů navrhovaných navrhovatelem, naopak sám má rovněž aktivně jednat, aby zjistil skutečný stav věci.

Znalecký posudek sehrává v tomto řízení významnou úlohu, neboť zprostředkovává soudu odborné závěry o duševním stavu posuzované osoby. Soudce usnesením ustanoví znalce a současně mu položí otázky, na které má ve znaleckém posudku odpovědět:

- zda vyšetřovaný trpí duševní poruchou;
- zda duševní porucha není jen přechodného rázu;
- jaké jsou obecné příznaky;
- jak duševní porucha ovlivňuje volní a rozpoznávací schopnosti;
- zda může nakládat s majetkem a finančními prostředky a v jakém rozsahu atd.

Soud v řízení o omezení svéprávnosti nechává vypracovat znalecký posudek, což ho nezbujuje povinnosti při rozhodování přihlížet i k dalším právně významným okolnostem [rozhodnutí Nejvyššího soudu 30 Cdo 944/2016]. Znalecký posudek je sice neopomenutelným, avšak nikoliv jediným důkazem. Soud na něj nemůže jen odkázat. Musí provést vyhodnocení [nález Ústavního soudu sp. zn. II ÚS 303/05]. Znalec musí být vyslechnut. Soud se nemůže spokojit jen s přečtením znaleckého posudku.

V případě, že znalecký posudek je nepravdivý nebo neúplný či v případě křivé výpovědi neplatný, může být znalec potrestán peněžitým trestem, zákazem činnosti nebo i vězením.

Soud může na návrh znalce rozhodnout o umístění osoby, o jejíž svéprávnost se jedná, do zdravotnického zařízení na max. 4 týdny k vyšetření zdravotního stavu.

Soud je povinen zjistit informace o osobních poměrech posuzované osoby, tedy jak se projevuje při sociálním kontaktu se členy občanské společnosti, jak se stará o potřeby své a své rodiny, jak hospodaří s finančními prostředky, jak se případně projevuje na svém pracovišti apod. Za důkazy mohou posloužit všechny prostředky, jimiž lze zjistit stav věci, zejména **výslech posuzovaného, výslech svědka, výslech účastníků, zprávy a vyjádření orgánů, listiny**.

Od výslechu posuzovaného může soud upustit, nelze-li tento výslech provést vůbec nebo bez újmy pro zdravotní stav posuzovaného. Soud však vždy posuzovaného zhlédne.

Příklad č. 16: Mám mentálně postiženou dceru, která je na mé péči zcela závislá a jelikož letos dosáhla plnoletosti, podala jsem návrh na omezení svéprávnosti dcery a jmenování sebe jejím opatrovníkem. Překvapilo mne, když k nám domů přišla vyšší soudní úřednice, aby dceru zhlédla. Očekávala jsem, že přijde soudkyně, která ve věci rozhoduje. Jedna opatrovnice mi říkala, že tento postup není správný, a že měla přijít soudkyně. Má pravdu?

Snaha si práci zjednodušovat se vyskytuje ve všech profesích a soudce není výjimkou. Poslat na zhlédnutí posuzovaného vyššího soudního úředníka nebo asistenta soudce znamená úsporu času pro toho v taláru. Má to však jeden podstatný háček. Cílem zhlédnutí posuzovaného je zjistit osobním pozorováním, jak dotyčný reaguje na podněty, jak je zachováno logické myšlení apod. Tyto poznatky má bezprostředně získat ten, kdo ve věci rozhoduje, tj. soudce. Jinými slovy, zhlédnutí posuzovaného podle ust. § 38 odst. 2 zákona o zvláštních řízeních soudních má provést pouze a jedině soudce.

Příklad č. 17: Okresní soud ve Vyškově rozhodl v roce 2017 o omezení svéprávnosti mého syna na tři roky a ustanovil mne jeho opatrovníkem. Protože od omezení svéprávnosti uplynou tři roky, budu podávat návrh k soudu, aby syn nadále zůstal ve svéprávnosti omezen a to ve stejném rozsahu jako podle rozsudku z roku 2017 na maximálně možnou dobu, tj. 5 let. Zajímá mne, zda se v tomto řízení o prodloužení doby omezení svéprávnosti bude opět vyhotovovat znalecký posudek.

Jestliže z předchozího znaleckého posudku vyplývá, že zdravotní stav, pro který byl syn omezen ve svéprávnosti, je podle současných lékařských poznatků takové povahy, že nelze očekávat jeho zlepšení (mentální retardace daná od narození, demence různého typu, Alzheimerova choroba apod. bez reálné možnosti zlepšení), a zároveň není jeho zdravotní stav zpochybněn ostatními provedenými důkazy, postačí aktuální lékařská zpráva, ze které bude patrné, že stav posuzované osoby se nezměnil. Soudce v takovém případě nebude ustanovovat znalce za účelem provedení znaleckého posudku. Vyslechne si opatrovníka, aby zjistil, že ve zdravotním stavu u posuzovaného k žádné změně nedošlo. Soudce posuzovaného zhlédne.

Například soudce zhlédne posuzovaného v denním stacionáři a zjistí, že komunikace s ním je obtížná, že se vyjadřuje jednoslovně. Uměl se vyjádřit k tomu, kdo mu nejvíce pomáhá tím, že ukázal na přítomnou sociální pracovníci a pak řekl „máma“.

Po provedeném dokazování a zhodnocení provedených důkazů soud dospěje k závěru, že v nyní projednávané věci nadále trvají zákonné podmínky pro omezení svéprávnosti posuzované. Soud přitom bude vycházet především z naposledy vypracovaného znaleckého posudku ve spojení se zprávou ošetřujícího lékaře a výpovědi opatrovnice.

Příklad č. 18: Může osoba, která je posuzovaná, odmítnout podrobit se znaleckému posudku?

Posuzovaná osoba samozřejmě může odmítnout podrobit se znaleckému posudku, nebude jí to však nic platné, neboť takovým postojem by vykročila mimo meze dané zákonem, konkrétně ust. § 127 odst. 4 občanského soudního řádu. Soud může s odkazem právě na toto ustanovení zákona účastníkovi uložit, aby se dostavil ke znalci, předložil mu potřebné věci, podal nutná vysvětlení, podrobil se lékařskému vyšetření, popřípadě zkoušce krve, anebo aby něco vykonal nebo snášel, pokud je to k vypracování znaleckého posudku třeba. Pokud by se účastník řízení bez omluvy ke znalci nedostavil, může ho soudce dát předvést, pokud jej o možnosti předvedení předem poučil [ust. § 52 odst. 1 občanského soudního řádu].

4. SMLOUVY A DALŠÍ PRÁVNÍ JEDNÁNÍ OPATROVANCE

Jak má opatrovník postupovat, pokud chce za opatrovance prodat například nemovitost, která mu patří, nebo uzavřít nájemní či jinou smlouvu? Kdy opatrovník potřebuje ke schválení právního jednání (kupní smlouvy, nájemní smlouvy, darovací smlouvy, pracovní smlouvy apod.) souhlas soudu? Jak je třeba ve vztahu k soudu při schvalování právního jednání postupovat?

Litera zákona praví, že opatrovník má na starosti běžnou správu, a pokud se nejedná o běžnou správu, potřebuje schválení soudu (§ 461 odst. 1 občanského zákoníku). Za správu jmění může soud přiznat odměnu, jejíž výši určí podle hodnoty majetku, výnosu, časové a pracovní náročnosti (§ 462 občanského zákoníku). Dar, dědictví a odkaz určený opatrovanci může opatrovník odmítnout, potřebuje k tomu schválení soudu (§ 461 odst. 2 občanského zákoníku).

Opatrovník nemůže za opatrovance jednat v záležitostech týkajících se vzniku a zániku manželství, vykonávat rodičovská práva a povinnosti, sepisovat za něj závět, činit prohlášení o vydědění a jejím odvolání.

Ustanovení § 483 občanského zákoníku dává odpověď na otázku, kdy je třeba souhlasu soudu. Právě v tomto ustanovení naleznete úplný výčet jednání, se kterými se musí opatrovník obrátit na soud s tzv. návrhem na schválení právního jednání soudem.

Příklad č. 19: *Jsem opatrovnící své dcery, která vlastní nebytové prostory v centru Brna. Tyto prostory bych ráda pronajala. Na internetu jsem se dočetla, že pokud nejde o běžnou správu, potřebuji souhlas soudu. Můžete mi vysvětlit, co je to běžná správa? Potřebuji k uzavření nájemní smlouvy za dceru souhlas soudu?*

Zákon odpověď na tuto otázku nedává, a proto při hledání odpovědi, je třeba se podívat, jak běžnou správu vykládají české soudy, tzv. judikatura. Tam se dočteme, že za běžnou správu lze považovat pravidelné platby a příjmy jako například placení nájemného, elektřiny, telefonu, inkasa, pojistného, daní, přijímání výtěžku z majetku jako nájemné, úroky, dividendy apod. Právní jednání, u kterých je třeba souhlas soudu, jsou uvedeny v ust. § 483 občanského zákoníku. Uzavření nájemní smlouvy je běžnou záležitostí při správě majetku opatrovance, takže opatrovník je oprávněn uzavřít tuto smlouvu, aniž by bylo zapotřebí se obracet na soud s návrhem na schválení nájemní smlouvy. Nejde tu o převod vlastnického práva k nemovitosti ani k zatížení této nemovitosti, kde by se souhlas soudu vyžadoval dle ust. § 483 odst. 2 písm. b) občanského zákoníku [rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 04. 06. 2008, sp. zn. 28 Cdo 1506/2006].

Příklad č. 20: *Můj manžel K je omezen ve svéprávnosti tak, že není způsobilý samostatně nakládat s finančními prostředky a majetkovými hodnotami nad 2000 Kč, a uzavírat smlouvy, jejichž předmětem je majetek nad 2000 Kč. Já jsem byla jmenována jeho opatrovníkem. S manželem bydlíme v bytovém domě, kde máme ve společném jmění manželů bytovou jednotku. Bytové družstvo odkoupilo pozemek pod bytovým domem od města a nyní podíly na pozemku pod domem převádí kupní smlouvou do vlastnictví vlastníků bytových jednotek. Kupní cena podílu na pozemku, který má být převeden do našeho společného jmění, je 3200 Kč. Je třeba souhlasu soudu s uzavřením kupní smlouvy? Jak mám postupovat?*

Podle rozsudku opatrovnického soudu nemůže pan K samostatně nakládat s finančními prostředky a majetkovými hodnotami nad 2000 Kč a uzavírat smlouvy, jejichž předmětem je majetek nad 2000 Kč. Kupní smlouvou mají manželé K nabyt do společného jmění manželů spoluvlastnický podíl na pozemku, jehož hodnota je vyšší než 2000 Kč, v tomto případě 3200 Kč. Pan K tedy není oprávněn kupní smlouvu podepsat.

Možná vás napadlo, že když nabývají podíl oba manželé, že by bylo možno kupní cenu rozdělit na polovinu, a tak by majetková hodnota byla 1600 Kč, tj. méně než 2000 Kč. Má to ale háček. Principem společného jmění manželů je rovnost manželů. To znamená, že účast manželů na nabývání a užívání společného majetku je

stejná. Manželé nemají rozsah práv a povinností ke společnému jmění vymezen určeným podílem, tak jak je tomu v případě spoluvlastnictví. Teprve při vypořádání společného jmění manželů se vychází z toho, že podíly obou manželů na vypořádávaném jmění jsou stejné.

Co z toho tedy plyne?

Kupní smlouva musí být schválena soudem s odkazem na ust. § 483 občanského zákoníku. Tento příklad nám ukazuje další právní otázku, která zní: Kdo bude v řízení o schválení kupní smlouvy soudem zastupovat opatrovance? Opatrovník? Jistě. Ale může manželka, která je opatrovníkem a zároveň onou osobou, která má s opatrovancem předmět kupní smlouvy do společného jmění nabyt, opatrovance v tomto řízení zastupovat? Je to situace, o které právo mluví jako o střetu zájmů mezi opatrovancem a opatrovníkem, kdy je třeba opatrovanci ustanovit kolizního opatrovníka. Manželka-opatrovník v tomto řízení manžela-opatrovance zastupovat nemůže.

Kdo je kolizním opatrovníkem?

Pokud se zájmy opatrovníka a opatrovance dostanou do střetu nebo pokud takový střet hrozí nebo pokud jsou ve střetu zájmů osoby zastoupené stejným opatrovníkem, jmenuje soud kolizního opatrovníka. Jde zde např. o situace, kdy je opatrovníkem sourozenec opatrovance a oba budou vystupovat jako dědici ve stejném dědickém řízení, nebo pokud by chtěl opatrovník něco prodat či koupit od opatrovance. Jedná se o situaci dočasnou, takže jakmile pomine, opatrovník (v našem případě sourozenec) bude moci nadále svou funkci opatrovníka vykonávat.

Vraťme se ale zpět k našemu případu manželů K, jež si chtějí koupit podíl na pozemku, který bude patřit do společného jmění manželů, přitom manželka je opatrovníkem manžela. Opatrovnice se zde proto může dostat do střetu zájmů s opatrovancem. Je třeba se obrátit na soud, aby opatrovanci ustanovil pro uzavření oné kupní smlouvy opatrovníka, který bude pana K pro toto právní jednání zastupovat.

Návrh na ustanovení kolizního opatrovníka podaný manželkou-opatrovníkem by mohl znít takto:

Navrhovatelka se tímto podáním obrací na Městský soud v Brně s návrhem na ustanovení kolizního opatrovníka panu K, kterému bylo rozsudkem Městského soudu v Brně ze dne 23. 8. 2019 prodlouženo omezení svéprávnosti a ve funkci opatrovníka byla potvrzena manželka opatrovance, paní K. Pan K není způsobilý nakládat samostatně s finančními prostředky a majetkovými hodnotami nad 2 000 Kč a uzavírat smlouvy, jejichž předmětem je majetek nad 2 000 Kč. Důvodem pro podání tohoto návrhu je skutečnost, že opatrovník se dostal do střetu zájmu s opatrovancem, protože chtějí uzavřít kupní smlouvu s bytovým družstvem X. Kupní smlouva se má stát titulem pro nabytí podílu o velikosti na pozemku parcela číslo.....do společného jmění manželů. Navrhovatel je toho názoru, že tento stav vyvolává potřebu ustanovení kolizního opatrovníka podle ust. § 460 občanského zákoníku. Jako osobu kolizního opatrovníka navrhuje jmenovat syna opatrovance, pana R, který se jmenováním sebe za kolizního opatrovníka souhlasí.

Soud usnesením jmenuje kolizním opatrovníkem syna pana K, který bude za opatrovance uzavírat předmětnou kupní smlouvu a dále jej zastupovat v rámci řízení před příslušným katastrálním úřadem.

V kupní smlouvě bude jako smluvní strana uveden vedle své manželky i opatrovanec pan K s tím, že je zastoupen opatrovníkem panem R a kupní smlouvu podepíše pan R, nikoliv pan K. Pokud by kupní smlouvu podepsal pouze pan K, pak by taková smlouva byla neplatná a katastrální úřad by řízení o povolení vkladu vlastnického práva zastavil.

Ustanovením kolizního opatrovníka pro uzavření kupní smlouvy opatrovanci, panu K, a správní řízení o povolení vkladu, to však ještě nekončí.

Trpělivost růže přináší

Kolizní opatrovník je ustanoven soudem a kupní smlouva je jím za opatrovance podepsaná. Jelikož se nejedná o běžnou správu, je třeba s odkazem na ust. § 483 občanského zákoníku, aby se kolizní opatrovník obrátil na opatrovnický soud s návrhem na udělení souhlasu s právním jednáním (kupní smlouvu) za nesvéprávného.

Soud provede dokazování zahrnující důkazy: rozsudek o omezení svéprávnosti, usnesení o jmenování opatrovníka, kupní smlouvu, výslech nesvéprávného, případně stálou opatrovnici- manželku.

Pokud soud shledá, že právní jednání, tedy uzavření kupní smlouvy, je v zájmu nesvéprávného, vysloví s právním jednáním souhlas.

Podkladem k provedení vlastnického práva ve prospěch manželů K jsou pro katastrální úřad kupní smlouva podepsaná kolizním opatrovníkem, návrh na vklad do katastru nemovitostí a rozsudek opatrovnického soudu o udělení souhlasu s právním jednáním.

Příklad č. 21: Pan S. byl omezen ve svéprávnosti tak, že není způsobilý mimo jiné uzavírat kupní smlouvy, jejichž předmět má cenu vyšší než 50 Kč. Zdravotní stav pana S. se od jmenování jeho manželky, paní S, do funkce opatrovníka nezměnil. Opatrovnická rada nebyla zřízena. Pan S vlastní pozemky, které byly dosud pronajímány, příjem z nájmu byl nízký, a proto opatrovník shledal, že bude v zájmu opatrovance příslušné nemovitosti prodat a zisk z prodeje využít k úpravám v nemovitosti, ve které opatrovanec a opatrovník bydlí. Za tímto účelem uzavřela opatrovnice zastupující svého manžela, pana S., kupní smlouvu. Na základě této smlouvy se stane výlučným vlastníkem předmětných nemovitostí Statek X, s.r.o.

Její dotaz zní: Mohu kupní smlouvu uzavřít za manžela, když jsem jeho opatrovníkem, nebo je třeba ustanovit kolizního opatrovníka? Je třeba na soud poslat kupní smlouvu již podepsanou všemi smluvními stranami, nebo postačí koncept kupní smlouvy?

V čem se liší tento případ od předchozího? V případě manželů K mělo dojít na základě kupní smlouvy k nabytí nemovitosti do společného jmění manželů, a proto bylo třeba ustanovit kolizního opatrovníka. V případě manželů S jde o dispozici s nemovitostmi, které jsou ve výlučném vlastnictví pana S, a proto zde ke kolizi zájmů nedochází a není proto třeba ustanovit pro uzavření kupní smlouvy kolizního opatrovníka. V tomto řízení manželka pana S, jako stálý opatrovník, je oprávněna podat návrh na opatrovnický soud o udělení souhlasu s kupní smlouvou.

Zákonodárce neodpovídá na otázku, zda je třeba opatrovnickému soudu předložit kupní smlouvu či jinou smlouvu, například darovací již podepsanou všemi účastníky právního jednání, nebo postačí zaslat smlouvu bez podpisů. Zkušenosti získané praxí potvrdily, že soudy akceptují obě varianty.

Příklad č. 22: Jsem opatrovnici své dcery, která nemůže činit žádné právní jednání. Opatrovnický soud schválil uzavření kupní smlouvy mé dcery s panem R, který si však uzavření kupní smlouvy nakonec rozmyslel. Zajímá mne, zda rozhodnutí soudu o udělení souhlasu s právním jednáním za nesvéprávného mohu použít i pro uzavření kupní smlouvy, kdy předmět kupní smlouvy bude totožný, ale kupujícím nebude pan R, nýbrž paní M.

Soud schvaluje uzavření konkrétní kupní smlouvy s konkrétními smluvními stranami. Proto pokud opatrovnický soud schválil uzavření kupní smlouvy dcery tazatelky s panem R, nelze použít toto rozhodnutí pro uzavření kupní smlouvy s paní M, byť předmět koupě je stejný. Aby se opatrovník takové situaci vyhnul, neboť samotné řízení u soudu stojí čas a peníze, doporučuji mít kupní smlouvu podepsanou všemi smluvními stranami před podáním návrhu na její schválení soudem.

Výrok rozsudku opatrovnického soudu o schválení právního jednání by zněl takto:

Soud uděluje souhlas ke kupní smlouvě uzavřené dne 01. 07. 2019, na jejímž základě nesvéprávná N. K., bytem jako prodávající v zastoupení opatrovnice K, nar., bytem....., převádí kupujícímu panu R, nar., bytem....., vlastnické právo k nemovitým věcem.....a ten uvedené nemovité věci do svého výlučného vlastnictví za kupní cenu..... přijímá.

Příklad č. 23: *Jsem opatrovníkem své dceři, která vlastní pozemek, jehož součástí je chalupa. Na chalupu dcera nejezdí, její užívání by vyžadovalo značné úsilí a investice, je v malé obci bez občanské vybavenosti. Dcera je od pondělí do pátku ve stacionáři, jinak žije se mnou, pobírá důchod 10 560 Kč a příspěvek na péči 12 800 Kč měsíčně. Rozhodla jsem se, že je v zájmu dcery předmětné nemovitosti prodat. Zisk z prodeje chci dceři uložit na účet a využít je v jejím zájmu pro zkvalitnění jejího života například financováním věcí, které má ráda, na koníčky, tábory či elektroniku. Zajímá mne, jaké důkazy je třeba předložit soudu.*

Soud uzavření kupní smlouvy schválí, pokud dospěje k názoru, že její uzavření je v zájmu opatrovance. Za tímto účelem provádí dokazování. Po opatrovníkovi bude požadovat předložení kupní smlouvy spolu se znaleckým posudkem na onu nemovitost, aby si ověřil, že kupní cena v kupní smlouvě odpovídá ceně prodávaných nemovitostí dle závěru znaleckého posudku. Nebylo by v zájmu opatrovance, kdyby opatrovník uzavřel za opatrovance kupní smlouvu, kde by kupní cena byla nižší, než je cena, za kterou se v daném místě a čase nemovitosti prodávají. Dalším důkazem je výslech opatrovnice jako účastníka řízení, výpis z katastru nemovitostí a rozsudky o omezení svéprávnosti a ustanovení paní K opatrovníkem.

Příklad č. 24: *Jsem opatrovníkem svému synovci, který byl rozhodnutím soudu omezen ve svéprávnosti v roce 2018. Z rozsudku soudu vyplývá, že opatrovanec nemůže mimo jiné činit právní jednání směřující ke vzniku, změně a zániku pracovněprávního vztahu. Zajímá mne, zda mohu uzavřít za opatrovance pracovní smlouvu a zda se nedostávám do střetu zájmu, kdyby zaměstnavatelem opatrovance byla moje manželka.*

V situaci, kdy opatrovanec nemůže uzavírat pracovní smlouvy sám, může je za opatrovance uzavírat opatrovník. Doporučuji opatrovníkům, aby se vždy při uzavírání jakéhokoliv právního jednání za opatrovance pro jistotu podívali na ust. § 483 odst. 2 občanského zákoníku a zjistili si tak, zda je pro ono právní jednání třeba schválení soudu. V této souvislosti upozorním na ust. § 483 odst. 2 písm. d) občanského zákoníku, které požaduje, aby právní jednání schválil soud, pokud smlouva, kterou za opatrovance uzavře opatrovník, zavazuje opatrovance k trvajícím nebo opakovanému plnění na dobu delší než 3 roky. V našem případě to znamená, že pokud by pracovní smlouva měla být uzavřena na dobu neurčitou nebo na dobu delší než tři roky, musela by být schválena soudem. Tazatele lze uklidnit v tom, že uzavření pracovní smlouvy nebrání fakt, že opatrovník uzavírající za opatrovance pracovní smlouvu je manželem zaměstnavatele opatrovance. Nejedná se o střet zájmů. Opatrovník by měl dbát toho, aby pracovní náplň opatrovance byla v souladu s jeho způsobem života, jeho schopnostmi a zdravotním stavem [ust. § 467 odst. 2 občanského zákoníku].

5. PRÁVNÍ A PROTIPRÁVNÍ JEDNÁNÍ OPATROVANCE

Pokud jedná opatrovanec samostatně, ač nemohl dle rozhodnutí soudu o omezení svéprávnosti jednat bez opatrovníka, je jeho jednání vždy neplatné? Způsobil-li opatrovanec svým jednáním v rozporu s právem škodu, je za ni odpovědný a musí škodu nahradit? Musí osoba duševně chorá být omezena ve svéprávnosti, aby její jednání, např. uzavření smlouvy, bylo možno prohlásit za neplatné?

Příklad č. 25: Opatrovanec přijal televizi v hodnotě 7000 Kč. Jedná se o dar od jeho synovce. Stalo se tak poté, kdy byl rozhodnutím soudu opatrovanec omezen ve svéprávnosti. Z rozsudku soudu mimo jiné vyplývá, že opatrovanec je omezen v nakládání s majetkem v hodnotě převyšující 2 000 Kč a v uzavírání smluv s hodnotou vyšší než 2000 Kč. Synovec, který opatrovanci televizi daroval, ji požaduje zpět a tvrdí, že obdarovaný nemohl platně darovací smlouvu uzavřít. Má pravdu?

Tazatele zajímá, zda opatrovanec mohl platně uzavřít darovací smlouvu s hodnotou přesahující 2000 Kč, což je hodnota určená soudem, do které může opatrovanec samostatně jednat. Tazatel správně chápe, že opatrovanec může uzavřít smlouvu darovací či jinou např. kupní, kde předmět smlouvy by měl hodnotu 2000 Kč nebo nižší. Řekněme, že opatrovanec uzavře kupní či darovací smlouvu, kterou se zaváže prodat nebo darovat například vázu ve svém výlučném vlastnictví, jejíž hodnota je 2000 Kč. Takové právní jednání opatrovance je platné.

Tazatel má však pochybnosti, pokud jde o smlouvu, jejíž hodnota je vyšší než 2000 Kč právě s odkazem na rozsudek soudu. Pojdme se tedy podívat na situaci, kdy opatrovanec učiní právní jednání, ke kterému byla jeho svéprávnost omezena, tj. uzavře právní jednání (darovací smlouvu, kupní smlouvu), kde je majetková hodnota vyšší než 2000 Kč.

Dle ust. § 57 občanského zákoníku cit.: *„Soud může svéprávnost člověka omezit v rozsahu, v jakém člověk není pro duševní poruchu, která není jen přechodná, schopen právně jednat, a vymezí rozsah, v jakém způsobilost člověka samostatně právně jednat omezil.“* V této souvislosti je třeba zmínit i jiné ustanovení

§ 581 občanského zákoníku, z něhož vyplývá cit.: *„Není-li osoba plně svéprávná, je neplatné právní jednání, ke kterému není způsobilá.“*

Pokud si myslíte, že odpověď je zřejmá stejně, jako že po dni začne noc, že totiž synovec má pravdu a že darovací smlouva je neplatná, pak vězte, že to není tak jednoznačné a čtěte dál.

Občanský zákoník totiž obsahuje ust. § 65, které prolomuje pravidlo obsažené v ust. § 581 občanského zákoníku. Ustanovení § 65 odst. 1 občanského zákoníku zní cit.: *„Jedná-li opatrovanec samostatně, ač nemohl jednat bez opatrovníka, lze jeho právní jednání prohlásit za neplatné, jen působí-li mu újmu.“* Jinými slovy shora uvedené ustanovení umožňuje, aby na jednání opatrovance bylo nahlíženo obecně jako na platné, pokud mu jednání nepůsobí újmu.

Vraťme se k našemu případu. Darovací smlouva uzavřená mezi opatrovancem a jeho synovcem je platná, pokud opatrovanci nezpůsobuje újmu. Televizi dostal od svého synovce bezplatně a vlastnictví televize nepůsobí opatrovanci újmu, čímž je splněna podmínka ust. § 65 odst. 1 občanského zákoníku pro platnost darovací smlouvy. Synovec opatrovance pravdu nemá a jeho požadavek na vrácení televize nemá oporu v zákoně.

Příklad č. 26: *Jsem opatrovníkem svého syna, který má omezenou svéprávnost, a soud rozhodl, že nemůže nakládat s majetkovými hodnotami přesahujícími 3 000 Kč a uzavírat smlouvy s hodnotou vyšší než 3 000 Kč. Můj syn před týdnem zakoupil televizi v hodnotě 7 000 Kč, není však dle rozhodnutí soudu oprávněn zboží v takové hodnotě kupovat. Je kupní smlouva platná?*

V tomto případě stejně jako v tom předchozím opatrovanec uzavřel smlouvu s majetkovou hodnotou 7 000 Kč, přestože k ní dle rozhodnutí soudu není způsobilý. Je třeba zodpovědět otázku, zda uzavření oné kupní smlouvy je v zájmu opatrovance, nebo není. Pokud opatrovník toto jednání schválí, bude kupní smlouva považována za platnou, jak vyplývá z ust. § 65 odst. 2 občanského zákoníku cit: „*Jednal-li opatrovanec samostatně, ač nemohl jednat bez opatrovníka, považuje se opatrovancovo jednání za platné, pokud je opatrovník schválí.*“ Nabízí se otázka: Jaké kroky musí opatrovník učinit pro schválení jednání (v našem případě kupní smlouvy), kterou uzavřel opatrovanec samostatně, přestože bylo třeba, aby za něj jednal opatrovník? Bude úplně stačit, když opatrovník nebude u prodejce namítat neplatnost kupní smlouvy, jejímž předmětem je televize v hodnotě 7 000 Kč, čímž se má za to, že ji schválil.

Příklad č. 27: *Představme si však situaci, kdy opatrovanec má doma dvě televize, obě funkční, a novou televizi nepotřebuje. Vlastnictví třetí televize není v zájmu opatrovance a opatrovník chce televizi vrátit prodávajícímu. Ten však namítá, že nevěděl a ani vědět nemohl, že kupující není způsobilý uzavřít předmětnou kupní smlouvu. Jaké možnosti má opatrovník?*

Pro opatrovníka je dobré vědět, že není rozhodné, zda osoba, vůči níž bylo právně jednáno (prodávající, se kterým opatrovanec uzavřel kupní smlouvu), nezpůsobilost opatrovance (kupujícího) rozeznala. Jestliže se opatrovník rozhodne s odkazem na ust. § 581 občanského zákoníku namítat neplatnost kupní smlouvy, která není v zájmu opatrovance, je prodávající povinen uznat její neplatnost, tj. vrátit opatrovníkovi peníze (kupní cenu) a převzít od něj televizi. Pokud by prodávající odmítl shora uvedený postup, může se opatrovník domáhat žalobou o určení neplatnosti smlouvy nápravu u soudu.

Příklad č. 28: *Dcera je duševně chorá – středně závažné stadium demence, nemá však omezenou svéprávnost. Pokud daruje svůj byt jednomu ze svých dvou dětí, bude tato darovací smlouva platná?*

Rozhodující je, zda jednajícím trpěl duševní poruchou v době, kdy činil právní jednání (uzavřel darovací smlouvu), a zda duševní porucha měla v době uzavření darovací smlouvy vliv na schopnost dcery tazatelky posoudit následky svého jednání a na její schopnost své jednání ovládnout. Znamená to, že nikoliv každá duševní porucha fyzické osoby, která činí právní jednání, vede k neplatnosti tohoto jednání ve smyslu

ust. § 581 občanského zákoníku, nýbrž pouze ta duševní porucha, která jednajícím osobu činí k tomuto právnímu jednání neschopnou z důvodu, že nemůže posoudit následky svého jednání nebo své jednání ovládnout [rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 27. 05. 2015, sp. zn. 30 Cdo 821/2015].

Skutečnost, že v době uzavření darovací smlouvy nebyla dcera tazatelky omezena ve svéprávnosti k takovému právnímu jednání (uzavření darovací smlouvy) rozhodnutím soudu, není pro posouzení platnosti či neplatnosti smlouvy podstatné [ust. § 581 občanského zákoníku]. To je dobrá zpráva pro všechny, kteří si myslí, že pouze omezení svéprávnosti může chránit osoby s duševní poruchou před neuváženými právními jednáními, která nejsou v zájmu duševně nemocných osob.

V případě soudního sporu zahájeného žalobou o určení vlastnictví bude soud zkoumat existenci duševní poruchy v okamžiku právního jednání. Neschopnost právně jednat musí být bezpečně zjištěna, což se neobejde bez znaleckého posouzení. Znalec z oboru psychiatrie bude vycházet ze zdravotní dokumentace (zápisů lékařů a sester) a relevantních informací z doby podepsání darovací smlouvy. Znalec by měl vycházet

z presumpce zdraví. To znamená, že není-li bezpečně zjištěna duševní porucha, pro kterou posuzovaný nedokázal posoudit následky právního jednání, neměl by znalec činit tyto závěry.

Pokud by například jedno z dětí dcery tazatelky namítlo neplatnost darovací smlouvy u soudu žalobou na určení vlastnictví a prokázalo by, že dárkyně v době uzavření darovací smlouvy nebyla schopna posoudit následky svého jednání pro duševní poruchu, soud by konstatoval, že darovací smlouva je neplatná. Například soud na základě důkazů provedených v soudním řízení dospěje k závěru, že duševní porucha dcery tazatelky zásadně ovlivnila její způsobilost hospodařit se svým majetkem, že si neuvědomovala v den podpisu smlouvy hodnotu peněz a převáděného majetku. Fakt, že v době uzavření darovací smlouvy dcera tazatelky nebyla rozhodnutím soudu omezena ve svéprávnosti, nemá na konstatování neplatnosti smlouvy soudem vliv.

Příklad č. 29: *Paní Nová je dlouhé měsíce psychicky nemocná, trpí těžkou demencí se stavy zmatenosti a dezorientace, poruchami kognitivních funkcí. Je zcela nesoběstačná a odkázaná na pomoc druhých. Do 31. 01. 2020 byla hospitalizována v psychiatrické léčebně. V současné době je umístěna na uzavřeném oddělení domova důchodců. Dne 10. 12. 2019 podal její starší syn návrh na omezení její svéprávnosti, a to na doporučení ošetřujících zdravotních odborníků. Toto řízení dosud probíhá a není skončeno. Dne 10. 01. 2020 s ní její mladší syn uzavřel darovací smlouvu, kterou paní Nová daruje nemovitost ze svého výlučného vlastnictví mladšímu synovi. S ohledem na svůj shora popsany zdravotní stav nebyla paní Nová schopna pochopit smysl a význam této darovací smlouvy a neprojevila svobodnou a vážnou vůli s jejím uzavřením, jak potvrdil znalec z oboru psychiatrie ve znaleckém posudku. Je darovací smlouva platná?*

V daném případě lze uzavření darovací smlouvy hodnotit jako tzv. zdánlivé právní jednání dle ust. § 551, § 552 a § 554 občanského zákoníku. Na darovací smlouvu dopadá ust. § 581 občanského zákoníku, protože paní Nová nepochybně jednala v duševní poruše, která ji činila neschopnou jednat ve věci uzavření darovací smlouvy, a to přesto, že její způsobilost k jednání nebyla dosud soudem omezena. Pro okolnosti, za kterých byla darovací smlouva uzavřena, i pro její obsah, je darovací smlouva neplatná.

Příklad č. 30: *Je možné, aby nezisková organizace poskytující sociální služby osobám duševně chorým uzavřela smlouvu s rodinnými příslušníky/opatrovníkem osoby s omezenou svéprávností, kterou vyloučí svou odpovědnost za škodu způsobenou touto osobou v době, kdy nad ní vykonává dohled?*

Deliktní způsobilost nemá člověk, který své jednání nedokáže ovládnout (chybí ovládací složka) či posoudit jeho nebezpečnost (rozpoznávací složka) [viz ustanovení § 2920 odst. 1 občanského zákoníku]. Může se jednat o osobu, jejíž duševní porucha je trvalého rázu (soudem omezená svéprávnost) či dočasného rázu, např. epileptik.

Duševně nemocný odpovídá za škodu, kterou způsobil, pokud byl schopen posoudit nebezpečnost svého jednání a následky a své jednání ovládnout. Oba předpoklady musí být splněny současně.

Výše uvedené platí bez ohledu na to, zda byla osoba trpící duševní poruchou zbavena rozhodnutím soudu způsobilosti k právnímu jednání.

Otázka způsobilosti osoby duševně nemocné je otázkou vyžadující odborné znalosti, a proto se zpravidla neobejde bez znaleckého posudku znalce z oboru psychiatrie.

I v případě, že osoba duševně chorá je odpovědná za škodu, kterou způsobil, tj. její povinností je vzniklou újmu nahradit, může soud s odkazem na ustanovení § 2953 občanského zákoníku snížit výši náhrady újmy (moderace) z důvodu duševní poruchy cit.: „Z důvodu zvláštního zřetele hodného soud náhradu škody přiměřeně sníží. Vezme přitom zřetel zejména na to, jak ke škodě došlo, k osobním a majetkovým poměrům člověka, který škodu způsobil a odpovídá za ni, jakož i k poměrům poškozeného. Náhradu nelze snížit, pokud byla způsobena úmyslně.“

Pokud škůdce nemohl v okamžiku způsobení škody ovládnout své jednání a posoudit jeho následky, stává se občanskoprávně neodpovědný. Například osoba se středně těžkou mentální retardací na procházce s opatrovníkem rozbije sklo výlohy obchodu. Jelikož není schopna posoudit následky svého jednání a své jednání ovládnout, nebude za škodu odpovědná. Ptejme se tedy, zda majitel obchodu s rozbitou výlohou může požadovat náhradu škody (rozbité sklo) po někom jiném, než je škůdce, který není za škodu odpovědný.

Dle ust. § 2921 občanského zákoníku škodu za osoby, které nemají delikttní způsobilost, hradí škodu osoba, která zanedbala dohled. Zda zanedbala či nezanedbala povinný dohled, se zjišťuje dle okolností konkrétního případu. Tato osoba se může zprostit odpovědnosti, pokud prokáže, že dohled nezanedbala. Náležitost dohledu je třeba posuzovat s přihlédnutím k okolnostem konkrétního případu.

Osoba vykonávající převážně dohled nad osobou duševně chorou (např. opatrovník nad opatrovancem) může dohled svěřit třetí osobě (např. poskytovateli lůžkové zdravotní péče, kde je opatrovanec hospitalizován, neziskové organizaci poskytující sociální služby atd.). Tato osoba má povinnost vykonávat nad opatrovancem dohled.

V případě, že by nezisková organizace poskytující sociální služby chtěla smluvně přenést na člena rodiny/opatrovníka odpovědnost za škodu způsobenou osobou trpící duševní poruchou v době, kdy sama organizace nad ní vykonává dohled, šlo by o jednání neplatné. Nezisková organizace se totiž nemůže smluvním ujednáním zbavit odpovědnosti za škodu, neboť by přenesla odpovědnost na někoho, kdo nemůže vzniku škody zabránit, protože dohled v dané době nevykonává. Ustanovení § 2920 a násl. občanského zákoníku má motivovat osoby vykonávající dohled k tomu, aby činily nezbytná preventivní opatření, a tak minimalizovaly riziko vzniku škody. Osobě vykonávající dohled lze s odkazem na výše uvedené doporučit pojištění proti odpovědnosti za škodu způsobenou osobou, která není schopna posoudit následky svého jednání.

Příklad č. 31: Nezisková organizace poskytující sociální služby vykonává dohled nad osobou postiženou duševní poruchou. Postižená osoba způsobila škodu v době, kdy nad ní zaměstnanec neziskové organizace vykonával dohled. Bylo zjištěno, že zaměstnanec dohled zanedbal. Jelikož postižená osoba s ohledem na míru svého postižení není odpovědná za vznik škody, musí škodu nahradit osoba, která vykonávala dohled, jež zanedbala. Kdo bude hradit škodu? Nezisková organizace nebo zaměstnanec neziskové organizace?

Za právnickou osobu jednají zaměstnanci. V případě, že zanedbají dohled nad osobou duševně nemocnou, má se za to, že škodu způsobila přímo právnická osoba. Zaměstnanci samotní nejsou odpovědní v režimu občanskoprávním, ale dle příslušných ustanovení zákoníku práce. V případě škody způsobené z nedbalosti je výše náhrady škody limitována hranicí 4,5 násobku průměrného měsíčního výdělku zaměstnance.

6. OPATROVNICKÁ RADA

Za jakým účelem je možné ustavit opatrovnickou radu? Kdo může být členem opatrovnické rady? Jaké kroky je třeba učinit pro ustavení opatrovnické rady? Je třeba o vzniku opatrovnické rady informovat soud? V jakých případech týkajících se opatrovance potřebuje opatrovník souhlas opatrovnické rady?

Právní normy upravující institut opatrovnické rady byste hledali v občanském zákoníku pod ust. § 472 – 482. Jedná se o institut nový, zavedený do české praxe v roce 2014, a nutno říci, že dosud není příliš využíván. Pojdme si na příkladech ukázat, kdy ustavení opatrovnické rady může být praktickým řešením situace opatrovníka a opatrovance.

Příklad č. 32: Jsem opatrovníkem své dcery Evy, jiné děti nemám a manžel zemřel.

Z Eviných příbuzných není nikdo, kdo by o ni projevoval opravdový a upřímný zájem a kdo by se mohl o ni postarat po mé smrti. V tomto ohledu se nemohu spolehnout ani na rodinu mé sestry, ani na syna z prvního manželství mého zesnulého manžela. Zním případy, kdy se opatrovníkem po smrti matky opatrovance stal někdo z příbuzných, kdo nejednal v zájmu opatrovance a nevyužíval opatrovancovy peníze dostatečně k jeho potřebám. Mám obavu, aby má dcera Eva jednou nedopadla stejně, nebyla připravena o peníze a tím o možnost mít vše, co potřebuje. Co byste mi poradila? Jedna známá mi radí, abych iniciovala ustavení opatrovnické rady, ve které by byli lidé, kteří moji dceru znají, projevují o ni opravdový zájem a postarají se o ni v případě, kdyby se se mnou něco stalo. Můžete mi objasnit funkci opatrovnické rady?

Opatrovnická rada je poradním a kontrolním orgánem opatrovníka. Opatrovník se může s členy opatrovnické rady radit o otázkách týkajících se opatrovance. Zároveň opatrovnická rada vykonává kontrolu nad činností opatrovníka. Zákon totiž vymezuje záležitosti týkající se opatrovance, které může opatrovník rozhodnout jen se souhlasem opatrovnické rady. Ta rovněž jako kontrolní orgán:

- projednává zprávu o činnosti opatrovníka, kterou vypracovává opatrovník;
- vyjadřuje se k soupisu jmění opatrovance, který opatrovník, jenž spravuje jmění opatrovance, vyhotoví do dvou měsíců od svého jmenování a doručí je soudu, opatrovanci a opatrovnické radě;
- vyjadřuje se k vyúčtování správy, které vyhotoví opatrovník každý rok do 30. června;
- vyjadřuje se k vyúčtování odměny opatrovníka za správu jmění opatrovance, pokud je mu odměna přiznána.

Jestliže ze strany rodiny tazatelky nemá nikdo zájem o její dceru pečovat, a dokonce polorodý bratr dcery projevuje horlivý zájem o její majetek, méně ale zájem o samotného opatrovance, je opatrnost tazatelky nanejvýš namístě. Tazatelka má několik dlouholetých přátel, kteří její dceru znají, a má v nich jistotu, že budou v případě, že ona sama už nebude moci vykonávat opatrovnictví, jednat v zájmu dcery a postarají se o její potřeby. Ustavení opatrovnické rady lze v takovém případě doporučit a přitom mít na paměti, že členem opatrovnické rady by měla být osoba, která osvědčí opravdový, odpovědný a seriózní zájem o opatrovance.

Kdo a kde může podat žádost o ustavení opatrovnické rady?

Žádost může podat opatrovanec, osoba opatrovanci blízká, právnická osoba, jejíž hlavní činností je péče o osoby se zdravotním postižením i samotný opatrovník. Žádost se podává u opatrovníka. V našem případě může samotná tazatelka coby opatrovník své dcery iniciovat vznik opatrovnické rady. Žádost se podává u opatrovníka opatrovance.

Jak vznikne opatrovnická rada?

Opatrovník do 30 dnů od obdržení žádosti o ustavení opatrovnické rady svolá ustavující schůzi, na které jsou voleni členové opatrovnické rady. Schůze se může zúčastnit opatrovanec, každá osoba opatrovanci blízká, jeho přátelé, i když nebyli na schůzi pozváni. Každý, i ti co nebyli pozváni, má jeden hlas. Opatrovnická rada může být zvolena, pokud se ustavující schůze zúčastní alespoň 5 osob [ust. § 472 odst. 2 občanského zákoníku]. Opatrovnická rada musí mít alespoň 3 členy. Existuje výjimka, k tomu se ale ještě dostaneme. Osoby přítomné na ustavující schůzi volí členy opatrovnické rady většinou hlasů, kdy každý přítomný má jeden hlas. Člen opatrovnické rady je volen na dobu neurčitou. To však neznamená, že by nemohl z funkce odstoupit. Například zdravotní, rodinné, pracovní či jiné důvody mu nedovolují, aby nadále funkci vykonával. V takovém případě zašle opatrovníkovi a soudu dopis o svém odstoupení.

Co byste měli vědět ...

O volbě členů opatrovnické rady a případně jejich náhradníků by měl být informován soud (příslušný dle místa bydliště opatrovance). Předseda opatrovnické rady zašle soudu:

- zápis ze schůze o ustavení opatrovnické rady;
- složení opatrovnické rady;
- prezenční listinu ze schůze konané za účelem ustanovení opatrovnické rady.

Co musí být obsahem zápisu?

V zápisu by mělo být uvedeno, kdy se schůze konala, kdo se jí zúčastnil, kdo byl zvolen zapisovatelem, kdo členem opatrovnické rady a případně náhradníkem, kolika hlasy, zda proti průběhu jednání někdo protestoval a z jakého důvodu.

Zápis by mohl vypadat takto:

ZÁPIS ZE SCHŮZE O USTAVENÍ OPATROVNICKÉ RADY

Datum a hodina konání zahájení schůze: 01. 12. 2020 v 18 hodin

Místo konání schůze: Kladná 1, Šumperk

Zapisovatelem jednání byla všemi přítomnými zvolena paní E.

Schůzi vedl: pan A

Program schůze: Seznámení přítomných s důvody iniciativy ustavení opatrovnické rady

Volba členů opatrovnické rady

Volba předsedy opatrovnické rady

Přítomní stvrdí svoji účast na schůzi svým podpisem na prezenční listině, která je nedílnou součástí tohoto zápisu.

Přítomní: č. 1 - p. A
 č. 2 – pí. B
 č. 3 – pí. C
 č. 4 - p. D
 č. 5 – pí. E
 č. 6 – pí. O

Opatrovník O sděluje účastníkům schůze důvody, které ji vedly k iniciování ustanovení opatrovnické rady dcery E, narozené dne 10. 10. 1980. Paní O v roce 2014 ovdověla. Manžel neměl dobré vztahy se svým synem z prvního manželství a syna vydědil. I když se paní O snažila se synem manžela dohodnout a majetkově se s ním vypořádat tak, aby ve svých nárocích nebyl zkrácen, nepodařilo se jí s ním mimosoudně dohodnout.

Před jednáním u soudu jí sdělil, že počká, až paní O zemře, pak se stane opatrovníkem E, jíž je polorodým bratrem, a veškerý majetek mu spadne do klína. Opatrovník O má sestru, ale ona a její rodina nemají o E žádný zájem. Paní O se obává, že v případě, kdy by jí její zdravotní stav nebo případné úmrtí nedovolily vykonávat funkci opatrovníka, mohlo by dojít k situaci, že by se syn manžela nebo někdo z rodiny její sestry ucházeli o jmenování opatrovníkem, ale jen za účelem připravit dceru o majetek. Rozhodla se proto obrátit na své dlouholeté přátele, kteří dceru E znají, jeví o ni dlouholetý zájem a má v nich jistotu, že budou v případě, že ona sama nebude moci vykonávat funkci opatrovníka, jednat v zájmu její dcery a postarají se, aby její potřeby nebyly kráceny.

Přítomní volí členy opatrovnické rady ve složení:

Pí B, pro kterou hlasovali všichni přítomní

Pí C, pro kterou hlasovali všichni přítomní

P D, pro kterého hlasovali všichni přítomní

Předsedou opatrovnické rady byla všemi přítomnými zvolena pí B.

V Brně, dne

.....
předsedající

.....
zapisovatel

PREZENČNÍ LISTINA ZE SCHŮZE KONANÉ DNE 01. 12. 2020 ZA ÚČELEM USTANOVENÍ OPATROVNICKÉ RADY PRO E, NAROZENOU DNE 10. 10. 1980, OMEZENOU VE SVĚPRÁVNOSTI

PŘÍTOMNÍ:

Jméno a příjmení

Datum narození

Podpis

Dalším dokumentem, který je výstupem ustavující schůze a který je třeba zaslat na soud, je Složení opatrovnické rady.

SLOŽENÍ OPATROVNICKÉ RADY

Jméno a příjmení člena opatrovnické rady:

Datum narození:

Adresa:

Souhlas opatrovnické rady...

Z předešlého vyplývá, že opatrovník potřebuje v některých případech týkajících se opatrovance souhlas opatrovnické rady [ust. § 480 občanského zákoníku]. Je dobré vědět, jaké případy to jsou.

Jedná se o:

- rozhodnutí o změně bydliště opatrovance;
- umístění opatrovance do uzavřeného ústavu nebo podobného zařízení v případě, kdy to zdravotní stav opatrovance nevyžaduje;
- rozhodnutí o zásahu do integrity opatrovance, nejedná-li se o zásah bez závažných následků;

- rozhodnutí o majetku opatrovance (nabytí, zcizení), které převyšuje 100násobek životního minima na jednotlivce;
- rozhodnutí o majetku opatrovance (nabytí, zcizení), které převyšuje jednu třetinu opatrovanceova majetku, ledaže tato hodnota je hodnotou jen nepatrnou;
- přijetí nebo poskytnutí zápůjčky, úvěru nebo jistoty v hodnotách shora uvedených.

Souhlas opatrovnické rady není vyžadován, pokud je k předmětnému rozhodnutí třeba souhlas soudu dle ust. § 483 občanského zákoníku. Ukažme si to na příkladu.

Rozsah rozhodnutí týkajících se opatrovance, která potřebují souhlas opatrovnické rady dle zákona, je možno rozšířit z iniciativy opatrovnické rady [ust. § 480 odst. 3 občanského zákoníku].

Příklad č. 33: *Jsem opatrovníkem svému bratroví, který má ve vlastnictví pozemek, jehož součástí je chalupa. Jelikož bratr chalupu nevyužívá a již půl roku je umístěn ve stacionáři 300 km vzdáleném od obce, kde je chalupa, rozhodl jsem, že je v zájmu mého bratra-opatrovance nemovitost prodat a získané peníze použít na zájmy, potřeby a vyšší kvalitu služeb opatrovance. Víím, že kupní smlouva podléhá schválení soudu a že tedy musím podat návrh na schválení právního jednání (kupní smlouvy) soudem dle ust. § 483 odst. 2 písm. b) občanského zákoníku. Jelikož hodnota nemovitosti převyšuje jednu třetinu opatrovanceova majetku, nevím, zda je třeba i souhlas opatrovnické rady s prodejem předmětné nemovitosti ve smyslu ust. § 480 odst. 2 písm. b) občanského zákoníku. Můžete mi poradit?*

Vyžaduje-li rozhodnutí opatrovníka schválení soudu, není třeba souhlasu opatrovnické rady. Opatrovník z rozumných důvodů chce, aby opatrovanec prodal nemovitost, kterou opatrovanec nevyužívá a jejíž údržba by opatrovance zatěžovala. Správně tazatel uvádí, že ke schválení prodeje nemovitosti je třeba souhlas soudu. A právě v případech, kdy je třeba souhlas soudu, není třeba souhlasu opatrovnické rady. Proto se opatrovník nebude muset obracet na opatrovnickou radu, aby vyjádřila svůj souhlas či nesouhlas s prodejem předmětné nemovitosti. Soud s odkazem na ust. § 480 odst. 2 občanského zákoníku není oprávněn takový dokument, tj. Souhlas opatrovnické rady s prodejem, požadovat.

Příklad č. 34: *Moje maminka je omezena ve svéprávnosti a bratr jí byl jmenován opatrovníkem. Mám pochybnosti, pokud jde o bratrovo hospodaření s penězi maminky. Dozvěděla jsem se, že je možné ustavit opatrovnickou radu, která opatrovníka kontroluje. Je pravda, že musí mít opatrovnická rada 3 členy? U nás v rodině mám zájem vytvořit opatrovnickou radu pouze já, a pokud jde o přátele miminky, všichni jsou již mrtví. Existuje nějaká výjimka, která by umožňovala, že bych členem opatrovnické rady byla pouze já?*

Zákon pamatuje na situaci, kdy není dostatečný počet osob blízkých opatrovanci či jeho přátel, kteří by mohli být jmenováni členy opatrovnické rady. Působnost opatrovnické rady pak může vykonávat pouze jedna osoba z řad osob blízkých opatrovanci nebo jeho přátel [ust. § 482 občanského zákoníku]. V tomto případě vydává rozhodnutí o výkonu působnosti opatrovnické rady na návrh některé z těchto osob blízkých či přátel opatrovance soud. V našem případě by návrh podávala tazatelka a soud by ji jmenoval do funkce opatrovnické rady. Jediná osoba má stejná práva a povinnosti jako opatrovnická rada s tím rozdílem, že nejde o kolektivní orgán.

Příklad č. 35: *Může být Liga vozíčkářů, z. ú. členem opatrovnické rady?*

Ano, může, stejně jako každá jiná právnická osoba, jejíž hlavní činností je péče o osoby se zdravotním postižením a ochrana zájmů, působí v České republice nepřetržitě alespoň tři roky a byla s opatrovancem v pravidelném kontaktu alespoň tři měsíce. Nejen že může být členem opatrovnické rady, ale má i právo navrhnout svolání schůze, aby byla ustavena opatrovnická rada.

7. DĚDICTVÍ A OPATROVANCI

Kdo může dědit? Jakým způsobem je možné dědit? Může osoba s omezenou svéprávností pořídit závěť? Je možné v závěti určit, kdo má být opatrovníkem osoby duševně nemocné? Může zůstavitel (pořizovatel závěti) v závěti určit, kdo má být dědicem jeho dědice? Co nesmí v závěti chybět, aby byla platná? Je závěť platná, pokud ji pořídí více zůstavitelů, např. manželé společně? Na tyto a další otázky budeme hledat odpovědi v této kapitole.

Název kapitoly může svádět k domněnce, že je téma určeno starším čtenářům. Ti, kteří pracují v nemocnicích, rehabilitačních centrech atd., dobře vědí, že dědictví je téma aktuální pro každého. A i když téma dědictví nepatří k těm nejveselejším, co naplat, smrt je z hlediska práva událost, s níž jsou spojeny mnohé právní důsledky. Z praxe vím, že ne jeden rodič v roli opatrovníka svého dítěte řeší otázku, jak finančně zajistit své dítě, které je však omezeno ve svéprávnosti tak, že není způsobilé samo závěť pořizovat. Dědictví je upraveno v občanském zákoníku v ust. § 1475 – 1720. Pojdme si právní normy přiblížit na případech ze života.

Dědicem se může u nás stát jak osoba fyzická, tak osoba právnická, a dokonce i stát. Tou zmíněnou právnickou osobou může být například nějaká nadace, muzeum či podobně. Za dědice lze dokonce povolat i právnickou osobu, která má teprve vzniknout, musí však vzniknout do jednoho roku od smrti zůstavitele. Fyzická osoba může k dědictví přijít třemi způsoby: ze závěti, ze zákona a na základě dědické dohody.

Závěť

Existuje více způsobů, jak závěť sepsat. Každý z nich musí splňovat určité specifické podmínky. Je to závěť vlastní rukou sepsaná, vlastní rukou nesepsaná a sepsaná notářem.

Jak na závěť sepsanou vlastní rukou? Závěť musí zůstavitel, tedy ten, kdo pořizuje závěť, sepsat celou vlastní rukou. Nezáleží na tom, zda písmem psacím nebo hůlkovým písmem. V závěti musí být uveden den, měsíc a rok, kdy byla závěť sepsána, jinak je neplatná. A samozřejmě nesmí chybět podpis zůstavitele [ust. § 1533 občanského zákoníku].

Závěť může být sepsána i prostřednictvím techniky např. na psacím stroji nebo na počítači. Platí pro ni všechno to, co bylo shora uvedeno u závěti sepsané vlastní rukou až na jednu podstatnou výjimku. Tuto závěť musí zůstavitel podepsat před dvěma svědky (pokud je zůstavitel smyslově postižen: neumí číst nebo psát, pak před třemi svědky), kteří v ní potvrdí, že listina obsahuje poslední vůli zůstavitele [ust. § 1534 a násl. občanského zákoníku].

Třetím způsobem pořízení závěti je veřejná listina, tj. závěť sepsaná notářem. Je to nejjistější způsob pořízení testamentu. Taková závěť bývá bezpečně uložena u notáře a v okamžiku potřeby předána pozůstalým. Tím je vyloučeno, že by se dostala do nepovolaných rukou [ust. § 1537 a násl. občanského zákoníku].

Příklad č. 36: *Paní Šťastná má nezletilou dceru, která má Aspergerův syndrom v kombinaci s lehkou mentální retardací. Předpokládá, že v budoucnu může nastat potřeba jmenovat dceři opatrovníka. Zajímá ji, zda může v závěti určit opatrovníka své dceři, případně náhradníka opatrovníkovi určenému na prvním místě.*

Funkce opatrovníka je funkcí založenou na principu dobrovolnosti, proto se fyzická osoba nemůže stát opatrovníkem proti své vůli a na tom nemění nic ani fakt, že je navržena jako opatrovník v závěti. Nicméně pořizovateli, v našem případě paní Šťastné, nic nebrání v tom, aby v závěti onoho opatrovníka určila.

Text závěti by mohl znít takto:

Pokud by se má dcera stala dědicem před dosažením zletilosti, ustanovuji ji s podmínkou, že dědictví bude do doby její zletilosti, ve smyslu ust. § 461 odst. 2 občanského zákoníku, spravovat paní A. Pokud by paní A z jakéhokoli důvodu nemohla spravovat toto dědictví, ustanovuji jako náhradníka paní B. Přeji si, aby opatrovníkovi pro správu jmění soud přiznal přiměřenou odměnu.

Pokud by se má dcera stala dědičkou v době své nezletilosti a po dosažení zletilosti jí měl být ustanoven opatrovník z důvodu jejího omezení ve svéprávnosti či jiného důvodu, přeji si, aby soud jmenoval takovým opatrovníkem buď paní A, nebo paní B.

Příklad č. 37: *Mám dceru Janu, která trpí těžkou mentální retardací. Jiné děti nemám. Mám v osobním vlastnictví byt, osobní automobil a zlaté šperky. Manžel již zemřel. Udržuji hezký vztah se svým synovcem, který projevuje zájem o dceru a je ochoten se stát jejím opatrovníkem v případě, že bych zemřela nebo již nebyla schopna funkci opatrovníka ze zdravotních důvodů vykonávat. Slyšela jsem, že mohu v závěti určit, kdo se má stát dědicem mého dědice, tzv. svěřenecké nástupnictví. Můžete mi objasnit, v čem spočívá význam svěřeneckého nástupnictví?*

Nový občanský zákoník dává zůstaviteli široký prostor pro rozhodnutí, jak má být naloženo s jeho majetkem po jeho smrti. Jinými slovy, novou právní úpravou byla posílena autonomie vůle zůstavitele. Zůstavitel může odkázat v závěti majetek např. potomkovi a dokonce můžete i určit, kdo bude dědit po smrti potomka. Umožňuje to ust. § 1512 občanského zákoníku: „Zůstavitel může nařídit, kdo se má stát po smrti dědice následným dědicem.“ Jedná se o institut tzv. svěřeneckého nástupnictví.

V případě svěřeneckého nástupnictví může zůstavitel rozhodnout, zda svému dědici dá právo s dědictvím volně nakládat, či nikoliv. Pokud dědic má právo s dědictvím volně nakládat, může věci nabyté v dědictví např. prodat, darovat, zatížit atd. Pokud dědic nemá právo s dědictvím volně nakládat, má vlastně právo věci v dědictví užívat a požívat, ale nemůže je prodat, darovat či zatížit, ledaže by mu k tomu dal souhlas svěřenecký nástupce.

V závěti by mohlo být svěřenecké nástupnictví bez možnosti volně s dědictvím nakládat formulováno takto:

„Nařizuji, aby dědictví přešlo po smrti dědice J na svěřeneckého nástupce, a to tak, že pokud by měla v době úmrtí nějaké potomky, tak na tyto potomky rovným dílem, a pokud by žádné potomky nezanechala, tak na mého synovce L, jako následného dědice. Zakazuji mé dceři J, aby s dědictvím volně nakládala bez souhlasu svěřeneckého nástupce.“

Příklad č. 38: *Rád bych veškerý svůj majetek odkázal své sestře L. Zároveň bych chtěl, aby v případě, že by sestra z jakéhokoli důvodu nedědila (dědictví odmítla, zemřela), určil, kdo má dědit místo ní. Je to možné?*

Náš právní řád umožňuje, aby zůstavitel určil v závěti náhradníka svému dědici pro případ, že by dědic nedědil [ust. § 1507 a násl. občanského zákoníku].

V závěti by mohlo být náhradnictví formulováno takto:

„V případě, že by má sestra L z jakéhokoli důvodu nedědila, ustanovuji náhradním dědicem svoji sestřenicí K.“

Příklad č. 39: *Hlavním důvodem pro pořízení závěti paní Klímové a pana Klímy byla zletilá, mentálně postižená Eva, kterou si manželé Klímovi vzali z kojeneckého ústavu, když jí bylo 7 měsíců. Vzorně se o ni starají, a přestože ji nikdy neadoptovali, mluví o ní jako o své dceři. Eva tedy není dědicem ze*

zákona, neboť není příbuznou manželů Klímových. Opatrovníkem dcery je paní Klímová. Vlastní děti manželé Klímovi nemají. Chtějí sepsat závěť tak, aby byla Eva zabezpečena. Mají neteř, se kterou mají velmi dobrý vztah a která projevuje o Evu opravdový zájem. Ve společném jmění manželů je byt. Paní Klímová má v podílovém spoluvlastnictví dům, který užívá výlučně její bratr.

Co je užitečné pro manžele Klímovy vědět?

- Eva není dědicem ze zákona, protože není příbuznou manželů Klímových. Pořízení závěti je tedy jediný způsob, jak by se Eva mohla stát jejich dědičkou.
- Závěť nelze pořídit společně s jinou osobou, tj. manželé Klímovi nemohou pořídit jednu závěť společně [ust. § 1496 občanského zákoníku].
- V závěti je možné určit náhradníka dědici pro případ, že by dědictví odmítla nebo dědit nemohla, např. zemřela [ust. § 1507 a násl. občanského zákoníku].
- Institut svěřeneckého nástupce umožňuje, aby zůstavitel určil dědice svému dědici [ust. § 1512 a násl. občanského zákoníku].
- Zůstavitel může stanovit v závěti podmínku [ust. § 1551 občanského zákoníku].
- Je možné v závěti určit, kdo má být opatrovníkem Evy, případně jeho náhradníkem v případě smrti paní Klímové, která je nyní opatrovníkem.

Situace manželů Klímových nabízí více řešení. Níže bude uvedeno jedno z možných řešení jejich situace.

Finanční zaopatření Evy se rozhodli manželé Klímovi vyřešit prodejem nemovitosti patřící z jedné poloviny paní Klímové, ze druhé jejímu bratrovi a výtěžek z prodeje investovat do koupě garsonky, která zůstala ve výlučném vlastnictví paní Klímové. Nájemné z garsonky má být pravidelným příjmem Evy. Bratr paní Klímové s prodejem nemovitosti souhlasil.

Jelikož nemohou manželé Klímovi pořídit závěť společně, sepsali u notáře závěť každý zvlášť. Paní Klímová odkázala garsonku Evě a určila jejím náhradníkem i svěřeneckým nástupcem neteř Lenku. Zbývající jmění odkázala paní Klímová manželovi a určila mu náhradníka i svěřeneckého nástupce, kterým se má stát neteř Lenka. Pan Klíma odkázal celé jmění paní Klímové a jejím náhradníkem i svěřeneckým nástupcem určil neteř Lenku.

V závěti paní Klímové byla stanovena podmínka pro neteř s odkazem na ust. § 1551 občanského zákoníku spočívající v povinnosti zajistit zařízení, do kterého by Eva byla po smrti pana a paní Klímových umístěna v pořadí blíže specifikovaném. Mám však za to, že nelze stanovit podmínku spočívající v opakující se činnosti, jako jsou např. pravidelné nákupy, nápomoc při hospodaření s financemi, nápomoc při právních jednání, komunikace se zařízením, do kterého bude Eva umístěna.

Jak již bylo zmíněno dříve, je možné v závěti určit, kdo má být opatrovníkem Evy. Paní Klímová v závěti určila, že opatrovníkem Evy se má stát neteř Lenka, a pokud by jí bránily vážné důvody v plnění povinností opatrovníka, navrhla by jinou vhodnou osobu opatrovníkem. Opět zde zdůrazňuji, že výkon funkce opatrovníka je založen na principu dobrovolnosti a navržený opatrovník může jmenování opatrovníkem odmítnout.

Může závěť pořizovat osoba omezená ve svéprávnosti?

Osoba, která byla ve svéprávnosti omezena, může v rámci svého omezení pořídit závěť jen formou veřejné listiny, to znamená nechat závěť sepsat notářem. Uvedme si to na příkladu.

Příklad č. 40: Pan Malý byl omezen ve svéprávnosti tak, že není způsobilý nakládat s majetkem v hodnotě nad 5000 Kč a nakládat s finančními prostředky ve výši přesahující 500 Kč týdně. Může sepsat závěť sám, nebo musí jít k notáři?

Pan Malý může pořídit závěť v rozsahu do 5000 Kč. Například pan Malý má po rodičích čajový servis v hodnotě 4000 Kč. Může v závěti určit, že čajový servis má zdědit jeho dcera. Z ust. § 1528 občanského zákoníku vyplývá, že osoba omezená ve svéprávnosti si musí nechat závěť sepsat u notáře, kromě výjimky, jak bude uvedeno později v textu. Závěť sepsaná vlastnoručně či pomocí techniky za přítomnosti svědků by byla s ohledem na výše uvedené ustanovení neplatná.

Dědicové ze zákona

Nejprve je třeba říci, že dědictví ze závěti má přednost před dědictvím ze zákona. Co to znamená? Znamená to, že když závěť nezanecháte, zákon pamatuje na vaše blízké a pozůstalost bude mezi ně rozdělena podle přesně stanovených pravidel. Pokud ale zanecháte platnou závěť, rozdělí se dědictví podle ní. Je rovněž možné, že budou vaši dědicové povoláni ze závěti i ze zákona. To se může stát v situaci, kdy sice závěť pořídíte, ale nezahrnete do ní veškerý svůj majetek. Pro ten zbývající a v závěti nezahrnutý majetek budou povoláni dědicové ze zákona.

Šest tříd dědiců

Dědicové ze zákona se dělí do celkem šesti tříd, které se vzájemně vylučují. V praxi je to tak, že pokud existují dědici v první třídě, rozdělí se dědictví mezi ně a ostatní mají smůlu. Teprve když dědic v první třídě není, dědí příbuzní spadající do druhé třídy a příbuzní v dalších třídách mají smůlu a tak to pokračuje.

Třídy dědiců:

1. Děti a manžel/ka zůstavitele - každý dědí stejným dílem.
2. V případě, že zůstavitel neměl děti, dědí manžel/ka nejméně polovinu dědictví a zbytek se rozdělí stejným dílem mezi zůstavitelovi rodiče a ty, kteří s ním žili nejméně jeden rok před jeho smrtí ve společné domácnosti.
3. Zůstavitelovi sourozenci a ti, kdo s ním žili nejméně jeden rok před jeho smrtí ve společné domácnosti. Každý dědí stejným dílem.
4. Prarodiče zůstavitele dědí stejným dílem.
5. Prarodiče rodičů zůstavitele dědí stejným dílem.
6. Děti sourozenců zůstavitele a děti prarodičů zůstavitele, každý stejným dílem.

Příklad č. 41: *Mám jedinou dceru Moniku z prvního manželství. S přítelkyní žiji 15 let, společně jsme opravili dům, který je v mém výlučném vlastnictví. Znovu se ženit nemám v úmyslu a ani moje přítelkyně se nechce znovu vdávat. Z prvního manželství má syna Tomáše. Přítelkyně mi pomáhá a do domu v mém vlastnictví investovala i své peníze. Mám ji velice rád a chtěl bych, aby i ona byla mojí dědičkou. Je třeba, abych sepsal závět? Slyšel jsem, že i když je to moje družka, nedělala by po mně nic, pokud nepořídím závět.*

Pokud by tazatel nesepsal závět, byli by povoláni k dědictví jeho dědicové ze zákona. Řekli jsme si, že české právo zná šest dědických tříd [ust. § 1635 a násl. občanského zákoníku]. Pokud jsou dědicové v první třídě, vylučuje to dědice ve druhé třídě a tak dále. Tazatel má dceru z prvního manželství. Ta patří do první dědické třídy, a jelikož nemá manželku, je jeho dcera jedinou osobou patřící do první dědické třídy. Co to znamená? Nic jiného než to, že dcera je jedinou dědičkou ze zákona. Fakt, že má družku, kterou zákon zmiňuje ve druhé dědické třídě jako osobu, se kterou zůstavitel žil alespoň jeden rok před svou smrtí, na této skutečnosti nic nemění. Řekli jsme si totiž, že pokud existuje dědic v první třídě, dědicové v ostatních třídách nedědí.

Tazatel vyjadřuje přání učinit družku svou dědičkou. V takovém případě musí sepsat závět a je zcela na jeho vůli, zda to bude závět vlastní rukou sepsaná, sepsaná pomocí techniky či sepsaná notářem. Chce-li mít jistotu, že závět bude mít všechny potřebné náležitosti a bude platná, lze doporučit návštěvu notáře.

Text závěti by mohl znít třeba takto:

„Po zralé úvaze a prost všeho nátlaku zůstavuji svoji pozůstalost a tedy povolávám jako svoje dědičky svoji dceru M a přítelkyni K. Každé z nich náleží z mé pozůstalosti jedna polovina. Pokud kterákoliv z mých dědiček z jakéhokoliv důvodu dědictví nenabude, povolávám na její místo, jako náhradní dědičku, druhou z nich. Pokud bude paní K v době mé smrti mít trvalé bydliště na adrese nemovitosti, která bude předmětem mé pozůstalosti, stanovuji podmínku, že se tato nemovitost může prodat nejdříve za dva roky po mé smrti, pokud se moje dědičky nedohodnou jinak.“

Příklad č. 42: *Byla jsem matkou 25ti-letého těžce postiženého syna omezeného ve svéprávnosti, jemuž jsem byla soudně určena opatrovníkem. V loňském roce syn dostal příspěvek na zakoupení motorového vozidla. K tomuto příspěvku jsem já přidala část svých našetřených peněz, abychom mohli auto koupit. Bohužel mi syn letos v lednu zemřel a já nevím, jak se bude posuzovat dědictví. Syn byl napsán jako majitel vozidla a já jako provozovatel. Jedná se mi o to, že synův otec, se kterým jsem již 9 let rozvedená a on od synovy plnoletosti o něj nejevil zájem, je též dědicem jeho pozůstalosti. Přihlíží se k tomu, kdo o syna pečoval? Budu muset otci syna vyplatit polovinu hodnoty vozidla nebo jen polovinu příspěvku na vozidlo?*

Jelikož syn tazatelky neměl vlastní děti, budou povoláni dědicové z druhé třídy, tj. rodiče syna tazatelky, kteří budou dědit rovným dílem. Největší hodnotou v dědictví po synovi je onen automobil, který byl z části financován z příspěvku a z části z úspor matky zůstavitele (syna tazatelky). Vlastníkem vozidla se mohl vzhledem k příspěvku stát jen syn tazatelky. Částka, kterou přispěla do zakoupení vozidla, bude posuzována jako dar synovi ve smyslu ust. § 2055 a násl. občanského zákoníku (darovací smlouva nemusí být písemná). Automobil je předmětem dědického řízení, a ne onen příspěvek. Matka bude s otcem dítěte dědit stejným dílem. Znamená to tedy, že polovinu hodnoty automobilu zdědí matka a druhou otec zůstavitele.

Příklad č. 43: *Byla jsem ještě mladá a můj syn Vojtík relativně malý, když od nás jeho otec odešel. Je možné, aby rodič, který ztratil ke svému dítěti vztah, odešel od rodiny, jej vydědil jen kvůli jeho postižení? Myslím si, že tento důvod vydědění není možný uplatnit v situaci, kdy dítě kvůli svému těžkému postižení není schopno tento očekávaný zájem projevit. Vojtík nechodí, nemluví a v porovnání s vývojem zdravých dětí se dá v 9 letech přirovnat na úroveň 6-9 měsíčního kojence. Umí si ale život užívat svým specifickým způsobem, projevuje libost a odmítnutí, umí se krásně usmát i přes velké zdravotní problémy. Lidi se srdcem na pravém místě si dokáže okamžitě získat.*

Problematika vydědění je upravena v ust. § 1646 a násl. občanského zákoníku. Zde jsou uvedeny důvody, pro které může rodič vydědit svého potomka:

- potomek mu neposkytl potřebnou pomoc v nouzi;
- potomek o něj neprojevuje opravdový zájem, jaký by projevovat měl;
- potomek byl odsouzen pro trestný čin svědčící o jeho zvrhlé povaze;
- potomek vede trvale nezřízený život.

Nutno dodat, že potomek je nepominutelným dědicem, a pokud nebyl právoplatně vyděděn, náleží mu povinný díl. V případě nezletilého potomka jsou to $\frac{3}{4}$ z jeho zákonného dědického podílu. V případě zletilého potomka je to $\frac{1}{4}$ zákonného dědického podílu (§ 1642 a násl. občanského zákoníku).

Pokud by zůstavitel v závěti potomka vydědil, ač by k tomu neměl důvod daný zákonem, pak by ta část závěti, která by se týkala vydědění, byla neplatná. Vraťme se k našemu případu. Postižení není důvodem pro vydědění potomka, proto by otec syna tazatelky nemohl platně syna z tohoto důvodu vydědit. Její syn má nárok na minimálně $\frac{1}{4}$ ze zákonného dědického podílu. Svého práva na povinný díl by se mohl domáhat žalobou, resp. mohl by tak za něj činit opatrovník.

Příklad č. 44: *Jsem na vozíku a rád bych si pořídil bezbariérový dům. Rozhodl jsem se prodat svůj byt, ale kupní cena na koupi nového domu nestačí. Moji rodiče mají finanční prostředky a chtějí mi pomoci. Mám ale ještě dvě sestry. Je možné, abych se dohodl s rodiči, že mi dají teď peníze a já se vzdám dědictví po nich, protože svůj podíl bych tak dostal ještě za jejich života?*

Naše dědické právo skutečně umožňuje, aby se dědic vzdal svého dědictví ještě za života zůstavitele [ust. § 1484 občanského zákoníku]. Dědického práva se lze předem zříci smlouvou se zůstavitelem. Smluvní strany musí navštívit notáře, neboť podmínkou platnosti smlouvy o vzdání se dědictví je, že ji sepíše notář, viz cit. „Smlouva vyžaduje formu veřejné listiny...”

Text smlouvy o zřeknutí se dědického práva by mohl znít takto:

„Účastníci shodně prohlašují, že si jsou vědomi skutečnosti stanovené v ustanovení § 1642 a následující občanského zákoníku, tedy že nepominutelnému dědici náleží z pozůstalosti povinný díl. Je-li nepominutelný dědic zletilý, musí se mu dostat alespoň tolik, kolik činí čtvrtina jeho zákonného dědického podílu. Nepominutelnými dědici jsou děti zůstavitele, a nedědí-li, pak jsou jimi jejich potomci.

Paní J, jako budoucí zůstavitelka, a pan K, syn budoucí zůstavitelky a jako v úvahu připadající dědic, uzavírají smlouvu, kterou se pan K zříká svého dědického práva, včetně práva na povinný díl. Toto zřeknutí se dědického práva působí vůči potomkům pana K.

Pan K uzavírá tuto smlouvu z důvodu, že darem obdržel peněžní prostředky uvedené níže. Paní J toto zřeknutí se dědického práva přijímá.

Pan K prohlašuje, že celkem od své matky paní J obdržel částku ve výši 500 000 Kč bezhotovostním převodem na účet.....“

Pan K získá finanční prostředky od svých rodičů, které potřebuje pro řešení aktuální situace, a vzdá se předem

svého dědictví po nich, neboť nechce on ani jeho rodiče, aby jeho sestry přišly zkrátka. Finanční prostředky, které rodiče panu K darují, patří do jejich společného jmění manželů. Pan K se dohodl, že se vzdá dědictví po obou rodičích. Proto je třeba, aby pan K u notáře uzavřel smlouvu o vzdání se dědického práva nejen se svojí matkou, ale i se svým otcem. Tato smlouva o zřeknutí se dědického práva je uložena v Evidenci právních jednání pro případ smrti, který vede Notářská komora České republiky.

Příklad č. 45: *Mám chalupu po rodičích, o kterou se již nedokáži starat, protože jsem invalidní. Můj starší syn projevil o chalupu zájem a rád by na ni jezdil i nadále se svou rodinou. Mladší syn žije v zahraničí a o chalupu zájem nejeví. Nechci žádného ze synů ošidit. Chápu však svého staršího syna, že nebude investovat do chalupy, dokud nemá jistotu, že případně po mé smrti jemu. Můžete mi poradit?*

Od roku 2014 je možné dědit ze závěti, ze zákona či na základě dědické smlouvy. Základní rozdíl mezi závětí a dědickou smlouvou lze spatřovat v tom, že závěť je pořízena jen zůstavitelem (jednostranné právní jednání), a proto může být kdykoliv zůstavitelem až do jeho smrti měněna či rušena, zatímco dědická smlouva je pořizována zůstavitelem a potenciálním dědicem (dvoustranné právní jednání), a proto může být měněna či rušena pouze se souhlasem obou stran smlouvy. Potenciální dědic má proto u dědické smlouvy větší jistotu, že to, co mu zůstavitel slíbil, skutečně zdědí.

Dědickou smlouvu [ust. § 1582 a násl. občanského zákoníku] může být vhodné uzavřít například v situaci, jako je ta tazatelčina. Uzavřením dědické smlouvy se starším synem získá syn jistotu, že po smrti tazatelky zdědí onu chalupu. Chalupa tedy zůstává ve vlastnictví tazatelky a po její smrti jí na základě dědické smlouvy získá do svého vlastnictví starší syn.

Co taková dědická smlouva vyžaduje? Dědickou smlouvu může uzavřít zletilý zůstavitel, který je plně svéprávný (18 a víc let), a druhá osoba. Strany smlouvy musí navštívit notáře, neboť podmínkou platnosti smlouvy je její sepsání notářem.

Je dobré vědět, že dědickou smlouvu nelze uzavřít o celé pozůstalosti. Čtvrtina pozůstalosti musí zůstat volná. Chce-li zůstavitel zanechat smluvnímu dědici i tuto čtvrtinu, může tak učinit závětí. Pozornému čtenáři zřejmě neuniklo, že dědic může dědit po jednom zůstaviteli na základě všech tří titulů. Například paní K uzavře se svým synem dědickou smlouvu o chalupě. V závěti mu odkáže $\frac{1}{4}$ svých zbývajících nemovitostí. A protože v závěti neuvedla svůj osobní automobil, budou povoláni dědicové ze zákona.

Je-li zůstavitel ve svéprávnosti omezen, může dědickou smlouvu uzavřít a závazek z ní změnit se souhlasem opatrovníka. Takto ovšem může učinit jen v rozsahu, v jakém může pořídit závěť. Pokud osoba omezená ve svéprávnosti není dle rozhodnutí soudu způsobilá k sepsání závěti, nemůže ani uzavřít dědickou smlouvu.

LITERATURA

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, In: ASPI (právní informační systém).

Wolters Kluwer ČR (cit. 14. 12. 2020)

Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, In: ASPI (právní informační systém).

Wolters Kluwer ČR (cit. 14. 12. 2020)

J. Petrov, M. Výtisk a V. Beran a kolektiv. Občanský zákoník, komentář.

Praha: C. H. Beck, 2017, ISBN 978-80-7400-653-1.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 9. 10. 1986, sp. zn. Cpj 227/85.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 27. 3. 2019, sp. zn. 24 Cdo 3260/2018.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 17. 12. 2019, sp. zn. 24 Cdo 2391/2019.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 23. 2. 2016, sp. zn. 30 Cdo 3735/2015.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 4. 1. 2017, sp. zn. 30 Cdo 3379/2016.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 31. 8. 2012, sp. zn. 30 Cdo 3616/2010.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 25. 7. 2017, sp. zn. 30 Cdo 3962/2016.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 29. 11. 2017, sp. zn. 30 Cdo 5171/2017.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 23. 11. 2016, sp. zn. 30 Cdo 1617/2016.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 14. 12. 2016, sp. zn. 30 Cdo 4910/2015.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 16. 9. 2015, sp. zn. 30 Cdo 1581/2015.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 21. 6. 2017, sp. zn. 30 Cdo 5999/2016.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 26. 5. 2011, sp. zn. 21 Cdo 3871/2010.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 28. 3. 2019, sp. zn. 24 Cdo 3307/2018.

Nález Ústavního soudu ze dne 10. 7. 2007, sp. zn. II. ÚS 995/07.

Nález Ústavního soudu ze dne 9. 5. 2017, sp. zn. II. ÚS 907/17.

Nález Ústavního soudu ze dne 17. 8. 2016, sp. zn. I. ÚS 2936/15.

Nález Ústavního soudu ze dne 26. 9. 2013, sp. zn. III. ÚS 3333/11.

Nález Ústavního soudu ze dne 7. 12. 2005, sp. zn. IV. ÚS 412/04.

Nález Ústavního soudu ze dne 19. 6. 2018, sp. zn. II. ÚS 3434/16.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 16. 1. 2019, sp. zn. 30 Cdo 2211/2018.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 31. 7. 2018, sp. zn. 30 Cdo 2401/2018.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 16. 5. 2018, sp. zn. 30 Cdo 1126/2018.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 16. 5. 2018, sp. zn. 30 Cdo 1151/2018.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 25. 5. 2016, sp. zn. 30 Cdo 944/2016.

Nález Ústavního soudu ze dne 26. 11. 2019, sp. zn. II. ÚS 3208/19.

Nález Ústavního soudu ze dne 18. 4. 2017, sp. zn. IV. ÚS 1584/16.

Nález Ústavního soudu ze dne 11. 12. 2018, sp. zn. IV. ÚS 1894/18.

Nález Ústavního soudu ze dne 11. 6. 2019, sp. zn. II. ÚS 2966/18.

Nález Ústavního soudu ze dne 15. 10. 2019, sp. zn. II. ÚS 3914/18.

Nález Ústavního soudu ze dne 13. 12. 2016, sp. zn. II. ÚS 934/16.

Nález Ústavního soudu ze dne 29. 11. 2017, sp. zn. IV. ÚS 1583/16.

Stanovisko Nejvyššího soudu ze dne 13. 4. 2016, č. j. Cpjn 201/2015.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 27. 5. 2015, sp. zn. 30 Cdo 821/2015.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 24. 4. 2013, sp. zn. 30 Cdo 718/2013.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 4. 6. 2008, sp. zn. 28 Cdo 1506/2006.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 30. 8. 2013, sp. zn. 30 Cdo 850/2013.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 30. 8. 2017, sp. zn. 30 Cdo 528/2017.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 26. 8. 2008, sp. zn. 21 Cdo 2439/2007.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 2. 12. 1983, sp. zn. Cpj 35/83.

Nález Ústavního soudu ze dne 28. 6. 2019, sp. zn. IV. ÚS 2932/18.

Nález Ústavního soudu ze dne 29. 11. 2017, sp. zn. IV. ÚS 1583/16.

Nález Ústavního soudu ze dne 24. 10. 2017, sp. zn. II. ÚS 2979/17.